

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Stavovi prema osobama koje ne žele imati djecu

Diplomski rad

Lea Radaković

Mentorica: prof. dr. Gordana Keresteš

Zagreb, 2014.

SADRŽAJ:

UVOD	1
Definicija roditeljstva.....	1
Motivacija za roditeljstvo.....	1
Stavovi o ljudima koji ne žele imati djecu.....	5
CILJ	7
PROBLEMI	7
Hipoteze.....	8
METODA	9
Sudionici.....	9
Instrumenti.....	9
Postupak	11
REZULTATI	12
Faktorska analiza.....	12
Procjena pouzdanosti.....	15
Deskriptivna statistika.....	15
Analiza varijance.....	17
T- test.....	23
RASPRAVA	24
ZAKLJUČAK	28
LITERATURA	29

Stavovi prema osobama koje ne žele imati djecu/ Attitudes towards childfree people

Lea Radaković

Sažetak

Dosadašnja istraživanja pokazuju negativnu percepciju parova bez djece, osobito ako se radi o parovima koji su dobrovoljno odlučili nemati djecu. Odluka o nemanju djece smatra se odstupanjem od uobičajenih društvenih normi ponašanja. Ovo istraživanje koristi procjene studenata (N=238, ženskih-120, muških-118) danih nakon čitanja hipotetskih vinjeta kako bi istražili njihovu percepciju osoba koje dobrovoljno ne žele imati djecu i usporedili ih s osobama koje žele biti roditelji. Kao glavna metoda u istraživanju koristi se metoda vinjete, postupak kojim se isti tekst u različitim eksperimentalnim situacijama pojavljuje s nekoliko izmijenjenih detalja. Ovakav postupak omogućava smanjenje utjecaja socijalno poželjnog odgovaranja, a u ovom istraživanju kombiniran je sa Skalom općih stavova prema nemanju djece. Zadatak sudionika bio je pročitati kratki opis bračnog para koji su opisani kao par koji želi ili ne želi imati djecu. Variran je i njihov stupanj obrazovanja. Studenti su procjenjivali ženu i muškarca iz vinjete na 10 osobina te kvalitetu njihovog braka na 5 osobina na Likertovoj skali sa 6 točaka. Očekivano, sudionici su procjenjivali pozitivnije ženu, muškarca i njihov brak, ako su željeli imati djecu, nego ako nisu željeli djecu. Stupanj obrazovanja pokazao se važnim samo za razlike u procjenama kvalitete braka. Rezultati na Skali općih stavova prema nemanju djece pokazuju da studentice pokazuju nešto pozitivnije stavove prema nemanju djece, nego studenti.

Ključne riječi: dobrovoljno nemanje djece, stavovi, studenti

Abstract

Earlier studies have documented negative perceptions of childless couples, especially the voluntarily childfree couples. The choice to be childfree is considered to be a deviation from cultural norms. The current study uses college students responses (N=238, female-120, male-118) to hypothetical vignettes, to assess perceptions of childfree adults compared to people who want to become parents. This research uses vignette method, procedure that uses descriptive text in which specific details are systematically varied. This method helps to reduce social desirability biases and it's combined with Scale of general attitudes towards childlessness. Participants read a brief description of a married couple who were described as wanting or not wanting to have children, and middle or high educational status. Participants rated woman and man from vignette on 10 pairs of adjectives and the quality of their marriage on 5 pairs of adjectives using 6-point Likert scales. As expected, participants rated woman, man and their marriage more positively when they want to have children, than the woman, man and their marriage when they don't want to have children. Educational status was significant just for ratings of marriage quality. Results of Scale of general attitudes towards childlessness showed that female participants were more positive towards childlessness than male students.

Keywords: childfree, attitudes, college students

UVOD

Definicija roditeljstva

Jedna od uloga koju većina ljudi tijekom života ima priliku iskusiti je uloga roditelja. O roditeljstvu svi ponešto znamo iz vlastitog životnog iskustva, bilo s roditeljima, djecom ili promatrajući druge osobe u našem okruženju, a s vremenom je roditeljstvo postalo tema kojom se sve više bave različite znanstvene discipline u svrhu poboljšanja kvalitete života djece, roditelja i poboljšanja njihovog međusobnog odnosa. Roditeljstvo se često objašnjava kao proces rađanja, zaštite, brige i vođenja razvoja djeteta (Martin i Colbert, 1997). Za razliku od drugih sisavaca, čovjekovi potomci su relativno nerazvijeni nakon rođenja i imaju znatno duži period ovisnosti o odrasloj osobi. S vremenom djeca postaju sve više neovisna i postupno stječu sposobnosti za brigu o samima sebi, ali roditelji i dalje na njih imaju veliki utjecaj (Martin i Colbert, 1997). Čak i u odrasloj dobi nerijetko se događa da svoje roditelje pitamo za mišljenje i tražimo od njih potporu. Zbog toga je teško odrediti kada roditeljska uloga završava i mnogi se slažu da je to uloga koju imamo cijeloga života. Međutim, kako se djeca razvijaju i prolaze kroz različite faze svoga života, tako se i roditeljstvo mijenja i prilagođava potrebama djeteta. Mijenja se odnos djeteta i roditelja, primjerice udio brige, kontrole ili autonomije koja se djetetu u određenoj dobi pruža. Osim što je roditeljstvo dugotrajan i promjenjiv proces, ono obuhvaća gotovo sve aspekte ljudskog života. Biti roditelj znači preuzeti odgovornost za brigu o drugom ljudskom biću. Roditeljstvo mijenja čovjekov dnevni raspored, odnose s drugim ljudima, potiče na preispitivanje vlastitih vrijednosti i prioriteta. Odgajanje djeteta budi u roditeljima snažne pozitivne, ali i negativne emocije pa nije neobično što se roditeljstvo smatra jednom od najljepših i najtežih životnih uloga.

Motivacija za roditeljstvo

Priprema za roditeljstvo počinje i prije začeca djeteta preispitivanjem vlastitih želja o imanju ili nemanju djeteta, zamišljanjem kako bi bilo postati roditelj i kako bi se to uklopilo u naš životni plan. Prema Callanu (1986) nizak postotak ljudi i parova koji

nemaju djecu u različitim kulturama pokazuje da se roditeljstvo smatra poželjnim oblikom ponašanja i jednim od simbola prelaska u odraslu dobi. Erikson u svojoj teoriji psihosocijalnog razvoja čovjeka navodi da čovjek u svojim kasnim dvadesetim i tridesetim godinama ulazi u fazu kada se javlja potreba za generativnošću. Generativnost je definirao kao brigu za sljedeće generacije i potrebu za stvaranjem. Čovjek tada traži svoje mjesto u društvu i načine kako doprinijeti zajednici. Kako navode McAdams i de St. Aubin (1992) generativnost obuhvaća stvaralaštvo i brigu o drugima nasuprot stagnaciji, preokupiranosti sobom i zadovoljenja isključivo vlastitih potreba. Iako se generativnost može postići u širokom rasponu aktivnosti kojima se tijekom života bavimo, kao što je ostvarenje u poslovnom okruženju, sudjelovanjem u humanitarnim, religijskim ili političkim organizacijama, većina ljudi uz pojam generativnosti povezuje roditeljstvo. Unatoč tome što se potreba za generativnošću doživljava kao potreba koju svaki čovjek u određenoj životnoj dobi osjeti, može se pretpostaviti da postoji kulturalni zahtjev za generativnošću koji će mnogi prihvatiti kao osobnu potrebu i postaviti ciljeve u skladu s društvenim očekivanjima, primjerice postati roditelj. Teško je odrediti koliko je potreba za generativnošću zahtjev društva u kojem živimo, a koliko naša vlastita potreba (Tucak Junaković, 2011).

Kako navode Hoffman i Levant (1985) roditeljstvo se kroz čitavu povijest smatralo stupnjem razvoja u kojem se afirmiramo kao odrasla osoba. Očekivalo se da svi parovi koji su fizički sposobni imati dijete trebaju imati djecu. Neki se parovi i danas toga drže i ne promišljaju previše o svojoj odluci, ali u današnje vrijeme poznavanje i dostupnost različitih tipova kontracepcije pruža mogućnost izbora i planiranja roditeljstva.

Podaci iz SAD-a pokazuju da raste broj žena koje odgađaju rađanje prvog djeteta do svojih kasnih tridesetih godina. Broj rođene djece u godini 1990. bio je duplo manji nego broj rođenih 1910. godine (R.H. Lauer i J.C. Lauer, 1994). Istraživanje McAllister i Clarke (1998) pokazuje da udio žena koje nisu imale djecu u dobi od 45 godina sve više raste. Godine 1945. bilo ih je oko 10 %, 1950. bilo ih je 14%, a 1998. godine bilo je oko 20% žena koje nemaju djecu. S druge strane, postoji pretpostavka da je postotak žena koje zbog određenih zdravstvenih razloga ne mogu imati djecu relativno stabilan i da iznosi oko 5 %. Ovakvi podaci pokazuju da je u porastu udio onih

žena koje dobrovoljno odlučuju da ne žele imati djecu. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske u publikaciji *Žene i muškarci u Hrvatskoj 2013.* objavljuje podatak da je prosječna dob majke pri prvom porodu 1960. godine iznosila 23,5 godine, 2000. godine 25,6 godina, a 2011. godine prosječna dob iznosila je 27,9 godina. Slika obitelji se mijenja, kao što i slika žene kao isključivo majke i supruge postupno blijedi i ustupa mjesto sve većoj prihvaćenosti žene u nekim drugim životnim ulogama (Hook, 2012). Sve veći broj žena ulazi u svijet rada, zbog čega se mnoge nađu u situaciji gdje se javlja konflikt između ostvarenja obiteljske uloge i uspjeha u radnom okruženju. Time se može djelomično objasniti sve zastupljenije odgađanje roditeljstva, a u našem društvu kao razlog često se navodi nedostatak financijske sigurnosti koja bi omogućila mladim odraslim ljudima da započnu život neovisan od vlastitih roditelja. Unatoč tome, odluka o roditeljstvu puno je složenija pa osim društvenih i ekonomskih postoji i čitav niz čimbenika unutar samog čovjeka koji utječu na donošenje odluke o roditeljstvu (Lacković- Grgin, 2010). Odgađanje roditeljstva smatra se ponekad i poželjnim jer se očekuje da za postizanje kompletne i ispunjene osobe treba steći određeno obrazovanje i zrelost, financijsku sigurnost i neovisnost pa se takva odluka podržava (Koropecjy – Cox, Romano i Moras, 2007). Iako odgađanje rađanja djeteta ne znači konačnu odluku o nemanju djece, ponekad ono dovede do toga da parovi ipak nemaju djece, a ako ih imaju razumljivo je da je taj broj danas manji nego nekoliko desetljeća prije. U Hrvatskoj se godinama govori o niskoj stopi nataliteta i starenju stanovništva zbog čega se raspravlja o potrebi za razvojem i provedbom pronatalitetne politike. Ipak, nedovoljno se zna o tome na koji način se dolazi do odluke o imanju ili nemanju djeteta i koji su sve faktori u podlozi donošenja odluke.

Odgovor na pitanje zašto ljudi imaju djecu ili zašto neki ljudi ne žele imati djecu vrlo je složen. Campbell, Townes i Beach (1982) među nekim od najistaknutijih motiva za roditeljstvom navode želju za uspostavljanjem bliske veze s drugim živim bićem, u ovom slučaju djetetom, želju za aktivnim sudjelovanjem u djetetovu razvoju i obrazovanju i psihološkoj dobiti od roditeljstva. Model Alberta Rabina iz 1965. godine govori o četiri grupe motiva za roditeljstvo kojima pokušava objasniti što ljudi očekuju od rođenja djeteta. Ti motivi mogu biti: altruistički, fatalistički, narcistički i instrumentalni. Altruistički motivirano roditeljstvo obilježeno je željom za djecom, osjećajem naklonosti prema djeci i potrebom za brigom o drugom živom biću.

Fatalistički motivi za roditeljstvo ističu važnost produljenja vrste. U roditeljstvu se prepoznaje smisao života i ono se čini dijelom ljudske prirode ili božjom voljom. Narcistički motivi pojavljuju se kod onih koji smatraju da dijete povećava vrijednost roditelja i njegovih sposobnosti, npr. naglašava njihovu maskulinitet ili femininitet. Instrumentalni motivi za roditeljstvo prisutni su kada se dijete promatra kao sredstvo za postizanje nekih drugih ciljeva kao što su potvrđivanje vlastitog statusa u društvu, očuvanje braka, domoljublje i sl. (Rabin 1965; prema Tucak Junaković i Ahmeti, 2011). Istraživanje provedeno na uzorcima hrvatskih ispitanika, koje je obuhvaćalo studente i bračne parove, pokazalo je prisutnost sve četiri Rabinove kategorije motivacije za roditeljstvo (Lacković- Grgin i Vitez, 1997). Unatoč tome što motivi za roditeljstvo mogu biti različiti, većina ljudi ipak u nekom trenutku svoga života postane roditeljima. Među onima koji ne postanu roditelji teško je procijeniti koliki je udio onih koji ne žele imati djecu jer je situacija ponekad složenija nego što se čini. Tako među ljudima koji zbog neplodnosti ne mogu imati djecu postoje oni koji su se pomirili s tim, izvještavaju da su zadovoljni tim što nemaju djecu i da ih ne bi htjeli imati.

Ljudi tijekom godina mogu mijenjati odluku o postajanju roditeljem. Motivacija za roditeljstvo sama po sebi još uvijek je tema o kojoj se ne zna dovoljno, a ljudi koji ne žele djecu, zbog toga što ih nema mnogo, predstavljaju još veću nepoznanicu. Istraživanje Doyle, Pooley i Breen (2012) provedeno je na deset žena u Australiji koje su po vlastitom izboru bez djece. S njima su obavljeni intervjui kako bi se saznalo više o razlozima koji su ih potaknuli na to da odluče da ne žele djecu. Većina intervjuiranih žena navela je da su tu odluku donijele već rano u životu i zapravo su oduvijek znale da ne žele imati djecu. Neke od njih ne smatraju se dovoljno emocionalno zrelima i nisu sigurne hoće li moći pružiti djetetu dovoljno dobre uvjete za odrastanje. Polovica žena kao razlog za nemanje djece ističe važnost slobode, želju za tim da imaju mogućnost istraživanja svijeta oko sebe i sebe same. Graham, Hill, Shelly i Taket (2013) osim neplodnosti kao neke od razloga nemanja djece navode odgađanje roditeljstva do tog trenutka da postane prekasno za roditeljstvo, tj. ljudi više ne mogu imati djecu ili smatraju da su već toliko dio života proveli bez djece pa nema razloga da to mijenjaju. Neki od razloga su fokusiranje na posao i karijeru, odbijanje kulturalno nametnutih rodnih uloga ili partner koji ne želi dijete.

Iako se odluka o roditeljstvu u Zapadnim zemljama sve više smatra osobnim izborom na koji svaki pojedinac ima pravo, a tradicionalni pogled na dijete kao najveću vrijednost života odrasle osobe slabi, i dalje se može primijetiti jak društveni pritisak na ljude koji nemaju djecu. Zbog toga se postavlja pitanje u kojoj mjeri je roditeljstvo biološki uvjetovano, a koliko nametnuto socijalizacijom (Graham, Hill, Shelly i Taket, 2013).

Stavovi o ljudima koji ne žele imati djecu

Jačina društvenog pritiska za rađanjem djece prepoznaje se i u predrasudama s kojima se ljudi bez djece susreću, osobito oni koji nemaju djecu zbog vlastite odluke. Žene koje ne žele djecu izvještavaju da je njihov položaj u društvu lošiji nego položaj žena koje imaju djecu. Osjećaju se kao da odstupaju od društvenih normi i drugi ljudi prema njima pokazuju ljutnju zbog toga što ne žele djecu, a mogle bi ih imati, jer postoje ljudi koji ih zbog brojnih zdravstvenih razloga ne mogu imati, a željeli bi. Osjećaju veliki pritisak društva i čini im se da stalno moraju nuditi opravdanja zato što ne žele djecu. Ponekad im se čini da nemaju mjesto u društvu, a doživljavaju i diskriminaciju na radnom mjestu. Od njih se, za razliku od žena koje imaju djecu, očekuje da češće rade izvan radnog vremena i vikendima. Češće im se uskraćuju dodatne beneficije na poslu poput povišice ili slobodnog vremena (Graham i sur., 2013). Drugi ljudi ih smatraju devijantnima, a negativne stavove prema njima ponekad iskazuju suptilno, ali ponekad i vrlo direktno. Ponekad su drugima njihovi razlozi za nemanje djeteta nejasni i govore im da će se predomisлити s godinama.

Ispitivanja stavova o ljudima koji ne žele djecu pokazuju konzistentne rezultate u različitim dijelovima svijeta. Doživljavaju ih se manje socijalno poželjnima, manje brižnim osobama i lošije prilagođenima od ljudi koji žele djecu (Polit, 1978). Postoji pretpostavka da su sebični, materijalisti i puno više usmjerni na karijeru, nego oni koji su roditelji (Callan, 1985). I neka novija istraživanja pokazuju da ih se i dalje doživljavaju negativnije nego one koji imaju djecu, ali i negativnije od onih koji nemaju djecu jer ih ne mogu imati (Lampman i Dawling Guyer, 1995). Osobito su negativni stavovi izraženi prema ženama jer se majčinstvo i dalje smatra primarnom ulogom žene i

ženama koje tu ulogu odbijaju pripisuju se negativna obilježja (Letherby, 2002). Očinstvo se ne smatra toliko važnim za doživljaj muževnosti kao što se majčinstvo smatra važnim za osjećaj ženstvenosti, međutim, i muškarci su izloženi negativnim stavovima ako ne žele djecu i procjenjuje ih se kao sebične, emocionalno loše prilagođene, manje brižne i netipične muškarce (Jamison, Franzini i Kaplan, 1979). Jedan od razloga zbog kojih se žene također negativnije procjenjuje je možda i taj što se odluka o roditeljstvu doživljava više ženinom odlukom, pa isto tako i odluka o nemanju djece (Koropecjy-Cox, Romano i Moras, 2007).

Prema ovakvim rezultatima očekivalo bi se da se brakovi osoba koje ne žele imati djecu procjenjuju negativnije od brakova osoba koje žele ili imaju djecu, ali istraživanja nisu u potpunosti potvrdila takve pretpostavke. Polit (1978) navodi da se brakovi bez djece procjenjuju nestabilnima i ne očekuje se da će potrajati. Prema Callanu (1985) parove koji dobrovoljno ne žele djecu, u odnosu na parove koji ne mogu imati djecu, procjenjuje se kao parove koji se manje vole, manje su odani jedno drugome i emocionalno su nezreliji, ali ih se s druge strane procjenjuje sretnijima i manje usamljenima. Neki iznose i pozitivnije procjene kvalitete odnosa parova koji ne žele imati djecu. Koropecjy- Cox i suradnici (2007) navode podatak da se parove koji ne žele imati djecu ipak pozitivno procjenjuje. Oni se čine sretnima zajedno zbog toga što ne žele i nemaju potrebu uključiti dijete u svoj odnos.

Zbog snažne stigmatizacije koju doživljavaju one obitelji koje odstupaju od normi koje su društveno poželjne, Muller i Yoder (1999) proveli su istraživanje kojim su htjeli ispitati opravdanost karakteristika koje se pripisuju netipičnim obiteljima te su usporedili žene koje su u braku, ali dobrovoljno ne žele djecu, žene koje su odlučile imati samo jedno dijete i žene s četiri ili više djece s kontrolnom skupinom žena koje imaju dvoje ili troje djece i ne odstupaju od nekih uobičajenih društvenih normi. Nijedan od stereotipa nije se pokazao točnim kod osoba koje ne žele djecu. Naprotiv, pokazalo se da neki profitiraju od svog statusa „bez djece“, boljeg su fizičkog zdravlja, zadovoljniji su svojim brakom, nisu nesretniji te ne pokazuju razlike u samopouzdanju.

Brojna ispitivanja stavova o ljudima bez djece pokazuju negativnije stavove prema ljudima koji nemaju djecu od onih koji imaju, osobito prema onima koji nemaju djecu zbog vlastitog odabira. Ipak, postoji pretpostavka da u posljednje vrijeme ta

odluka postaje prihvaćenija, čemu ide u prilog i to da mlađe skupine ljudi pokazuju nešto pozitivnije stavove prema ljudima koji ne žele djecu u odnosu na starije generacije (Koropecy-Cox i Pendell, 2007). Također, današnje mlade žene posebno su svjesne poteškoća u usklađivanju radne i obiteljske uloge. Mnoge visokoobrazovane žene odgađaju brak i trudnoću kako bi napredovale u karijeri (Blair – Loy, 2003).

Ako je odluka o roditeljstvu još uvijek pod snažnim utjecajem drugih ljudi, čini se korisnim ispitati kakvo mišljenje o roditeljstvu i odbijanju roditeljstva prevladava u nekom društvu. Ispitivanje stavova ima svoju vrijednost i u tome što djelomično predviđa ponašanje. Zbog toga je važno ispitati kakve stavove imaju mladi ljudi u Hrvatskoj koji se trenutno nalaze ili će možda uskoro biti pred donošenjem ove važne odluke.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja bio je provjeriti dosadašnje rezultate istraživanja o stavovima prema ljudima koji su donijeli odluku o nemanju djece i ispitati postoje li razlike u procjenama hipotetskih parova iz vinjeta kod studenata Sveučilišta u Zagrebu. Cilj je ispitati postoji li razlika u procjenama osoba i bračnih parova s obzirom na to radi li se o parovima koji žele djecu ili ne žele, uzimajući u obzir i stupanj obrazovanja parova (srednjeg obrazovanja ili visokog), te provjeriti postoji li razlika u procjenama između ženskih i muških sudionika istraživanja. U skladu s postavljenim ciljem istraživanja postavlja se nekoliko istraživačkih problema.

PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

1. Ispitati ovise li procjene osobina hipotetskih bračnih partnera i kvalitete njihova braka o :
  - a) njihovoj odluci o imanju/nemanju djece
  - b) stupnju njihova obrazovanja
  - c) spolu procjenjivača (studenata)

te o interakcijama tih činitelja.

2. Ispitati opće stavove studenata o ljudima koji ne žele imati djecu i provjeriti razlikuju li se stavovi studenata i studentica.

HIPOTEZE

U skladu s prijašnjim istraživanjima može se pretpostaviti da postoji razlika u procjenama osobina bračnih partnera koja ide u smjeru pozitivnije procjene bračnih partnera (supruge i supruga) koji su donijeli odluku da žele imati djecu, a negativnije procjene bračnih partnera koji su donijeli odluku da ne žele imati djecu.

Zbog nesuglasnih rezultata prijašnjih istraživanja o procjeni kvalitete braka ovisno o odluci o imanju ili nemanju djece, teško je predvidjeti smjer u kojem bi mogla ići razlika procjena, u slučaju da ona postoji. Ostaje samo ispitati što su pokazali podaci prikupljeni ovim istraživanjem.

Slično je i sa stupnjem obrazovanja bračnih partnera za koje nema dovoljno jasnih podataka prema kojima bi se moglo zaključiti hoće li utjecati na procjene bračnih partnera i kvalitetu braka.

Smatra se da će žene, zbog češće izloženosti konfliktu roditeljske i ostalih životnih uloga, pokazati manje negativne procjene parova koji ne žele djecu, nego muškarci.

Slično prethodnoj pretpostavci, očekuje se da će na Skali općih stavova prema odluci o imanju/nemanju djece žene pokazati pozitivnije stavove prema odluci o nemanju djece, dok će muškarci pokazati negativnije stavove.

METODA

SUDIONICI

Sudionici istraživanja bili su studenti Sveučilišta u Zagrebu. Kontaktirano je 240 studenata, od čega je dvoje ljudi odustalo od sudjelovanja u istraživanju i predalo prazan upitnik. Podaci su prikupljeni na 120 ženskih sudionika i 118 muških sudionika, dobnog raspona od 19 do 42 godine, od prve do šeste godine studija. Među sudionicima su u najvećoj mjeri bili studenti Filozofskog fakulteta (53%; 89 studentica i 38 studenata) s različitih studijskih grupa, zatim Kineziološkog fakulteta (23%, 47 studenata i 8 studentica), Prirodoslovno-matematičkog fakulteta (7%, 9 studentica i 7 studenata), dok je ostatak studenata (oko 15 %) bio s nekog od desetak drugih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a do njih smo došli prikupljanjem podataka u Studentskom domu Stjepan Radić.

INSTRUMENTI

Vinjeta

Kako bi se ispitalo postoji li razlika u procjenama osobina ljudi koji ne žele imati djecu i ljudi koji žele imati djecu koristili smo vinjete s hipotetskim bračnim parovima. Prema Atzmülleru i Steineru (2010) vinjete su istraživačka tehnika koja je korisna za ispitivanje stavova o nekoj osjetljivoj temi, a sastoje se od pažljivo konstruiranih opisa osoba ili situacija i pojavljuju se kao sustavna kombinacija određenih karakteristika. Ovakvim postupkom pokušala se prikriti prava svrha istraživanja, a informacija o odluci o imanju ili nemanju djeteta uklopljena je u opis para. Bilo je četiri verzije opisa bračnog para, a svaki upitnik je sadržavao samo jednu verziju vinjete. Opisi bračnih parova bili su jednaki, a razlikovali su se jedino u informacijama o tome koju je odluku vezano uz roditeljstvo par donio i u stupnju obrazovanja koje je bilo srednje ili visoko. Razlog prikrivanja prave svrhe istraživanja bio je postizanje iskrenijih odgovora ispitanika i izbjegavanje socijalno poželjnog odgovaranja. Nakon pročitnog opisa bračnog para ispitanici su dobili zadatak procijeniti mušku i žensku osobu iz bračnog para na 10 osobina. Procjenjivalo se koliko

je osoba u tekstu općenito sretna osoba, koliko je dobro emocionalno prilagođena, sebična, u kojoj mjeri je to osoba koja ima ispunjen život, osoba koja će biti zadovoljna svojim životom sa 65 godina, usamljena osoba, brižna osoba, zrela osoba, srdačna osoba i odgovorna osoba. U polovici slučajeva procjenjivalo se prvo muškarca iz bračnog para koji je opisan u vinjeti, a u polovici slučajeva prvo se procjenjivalo ženu kako bi se izjednačio mogući utjecaj prve procjene na drugu. Nakon procjene svake od osoba u paru, ispitanici su odgovarali na 5 pitanja o kvaliteti bračnog odnosa spomenutog para, a pitalo ih se : Koliko je vjerojatno da će imati dobar zajednički život?, Koliko se sretnim čini njihov brak?, Koliko je vjerojatno da će cijeli život ostati u braku?, Koliko se njihov seksualni život čini ispunjavajućim? i Koliko je vjerojatno da će uživati jedno s drugim u starijoj dobi?.

Svaku od osobina supruge i supruga, kao i kvalitete braka moglo se procijeniti na 6 točaka od čega 1 znači da osoba nimalo ne posjeduje neku osobinu, a 6 da izrazito posjeduje neku osobinu, npr. 1- nimalo brižna osoba, a 6- izrazito brižna osoba. Osobine su odabrane kombinacijom osobina koje su se ispitivale u ranijim istraživanjima, a za koje se pokazalo da su različito procijenjene s obzirom na imanje ili nemanje djeteta. Radi se o istraživanju Rowlands i Lee (2006), skali stavova iz istraživanja LaMastra (2001) i istraživanju Jamison, Franzini i Kaplan (1979). Vinjete koje su korištene u istraživanju nalaze se u Prilogu 1.

Skala stavova

Osim procjena za bračne parove iz vinjeta, korištena je Skala općih stavova prema odluci o imanju ili nemanju djeteta kojom se studente izravno pitalo o njihovim stavovima o imanju i nemanju djece te osobama koje ne žele imati djecu. Skala sadrži 22 tvrdnje i nalazi su u Prilogu 2. Na svaku tvrdnju moglo se odgovarati na rasponu od 5 točaka u kojima 1 znači potpuno neslaganje s tvrdnjom, 3 znači da se s tvrdnjom niti ne slažu niti slažu, a 5 da se u potpunosti slažu s tvrdnjom. Skala je konstruirana u svrhu ovog istraživanja na temelju rezultata dosadašnjih istraživanja, onoga što su osobe koje ne žele imati djecu izvještavale kao posljedice donošenja svoje odluke, ali i nekim

osobinama koje su im se pripisivale u ispitivanju stavova drugih ljudi o osobama koje dobrovoljno ne žele imati djecu.

POSTUPAK

Sama provedba odvijala se u većoj mjeri na fakultetima Sveučilišta u Zagrebu, a manjim dijelom u Studentskom domu Stjepan Radić. Upitnici su se dijelili na predavanjima u dogovoru s profesorima. Studentima bi se na samom početku dala usmena uputa o načinu ispunjavanja upitnika, o anonimnosti istraživanja i načinu na koji će se koristiti njihovi podaci, ali je sama uputa dana i pismeno na početnoj stranici svakog upitnika. Prije ispunjavanja upitnika o pravom cilju istraživanja nije se reklo ništa kako bi se izbjeglo to da studenti daju procjene u skladu s nekim već postojećim pretpostavkama o poželjnim rezultatima istraživanja. Umjesto toga rečeno im je da je njihov zadatak pokušati na temelju kratke priče što bolje procijeniti osobe koje se u njoj spominju i njihov odnos. Na početnoj stranici pitalo se studente o nekim njihovim podacima, a to su spol, dob, fakultet na kojem studiraju i godina studija.

U svakom upitniku bila je samo jedna od četiri verzije vinjete koju su studenti čitali. Upitnici su se dijelili po slučaju, ali se pazilo na to da svaka od četiri skupine upitnika (žele/ne žele djecu, visoko/ srednje obrazovanje) bude podjednako zastupljena i da broj ženskih i muških sudionika u svakoj situaciji bude podjednak. Nacrt istraživanja je nezavisan kvazi- eksperimentalan $2 \times 2 \times 2$ nacrt (odluka o imanju/nemanju djece $\times$ obrazovanje likova iz priče $\times$ spol sudionika). Pomoću vinjeta u upitnicima prikazane su 4 različite situacije : srednjeobrazovani bračni par koji je donio odluku da želi dijete, srednjeobrazovani bračni par koji je donio odluku da ne želi dijete, visokoobrazovani bračni par koji je donio odluku da želi dijete i visokoobrazovani bračni par koji je donio odluku da ne želi imati dijete. Svaki sudionik sudjelovao je samo u jednoj od te 4 situacije. Na Skalu općih stavova prema imanju/nemanju djece, koja se isto tako nalazila u upitniku, odgovarali su svi procjenjivači bez obzira na to koju se verziju vinjete čitali. Na kraju upitnika bila su još dva pitanja koja su se odnosila na svakog sudionika, a to su „Imate li djecu?“ i „Želite li jednoga dana imati djecu?“. Četiri sudionika su izjavila da imaju djecu, a 31 sudionik (13%) je izjavio da ne želi imati djecu.

Ispunjavanje upitnika trajalo je 10- 15 min, a na samom kraju studentima je dana točna informacija o tome koja je prava svrha istraživanja i zbog kojeg razloga ona nije mogla biti rečena na početku istraživanja.

REZULTATI

Obrada podataka provedena je u nekoliko koraka :

- Faktorska analiza rezultata koja je primijenjena za niz osobina na kojima su procjenjivane muška i ženska osoba prikazane u vinjeti i kvaliteta njihovog braka. Provedena je i faktorska analiza za konstruiranu Skalu općih stavova o odluci prema imanju ili nemanju djece.
- Procjena pouzdanosti dobivenih skala pomoću koeficijenta unutarnje konzistencije.
- Izračun deskriptivnih pokazatelja i procjena normalnosti distribucija rezultata na dobivenim skalama.
- Analize varijance kojima je ispitan utjecaj nezavisnih varijabli: spola procjenjivača, odluke o imanju/nemanju djeteta i stupnja obrazovanja na procjene osoba iz vinjeta i kvalitete njihovog braka.
- T-testovi kojima su ispitane razlike u stavovima studenata i studentica prema odluci o nemanju djece

FAKTORSKA ANALIZA

U prvom dijelu upitnika sudionici su davali procjene za žensku i mušku osobu iz vinjete na 10 čestica. Provedena je analiza glavnih komponenata pomoću kompjuterskog statističkog programa SPSS. Za žensku osobu (Petru) utvrđena je vrijednost Kaiser-Meyer-Olkinove mjere za prikladnost uzorka koja iznosi .91 i prelazi preporučenu vrijednost od .6, dok Bartlettov test pokazuje značajnost zbog čega smo

smatrali opravdanim daljnje provođenje faktorske analize. Analiza glavnih komponenata pokazuje postojanje jednog faktora koji zadovoljava Kaiser-Guttmanov kriterij, a to je da posjeduje karakterističnu vrijednost veću od 1. Ta vrijednost iznosi 5.36. Izlučeni faktor objašnjava 53.6 % varijance. Pregledom dijagrama prijevoja (factor scree plot) vidljivo je da je karakteristična vrijednost tog faktora istaknuta u odnosu na karakteristične vrijednosti ostalih faktora. Zasićenja čestica tim faktorom prikazana su u Prilogu 3.

Za mušku osobu (Ivana) utvrđeno je da vrijednost Kaiser-Meyer-Olkinove (KMO) mjere za prikladnosti uzorka iznosi .90 što premašuje preporučenu vrijednost .6, a Bartlettov test je značajan, što potvrđuje da je prikladno koristiti faktorsku analizu. Analiza glavnih komponenata pokazuje postojanje 2 faktora s karakterističnim vrijednostima većima od 1 koje bi prema Kaiser-Guttmanovom kriteriju trebalo zadržati. Za prvi faktor karakteristična vrijednost iznosi 5.33, a postotak objašnjene varijance je 53.3 %. Za drugi faktor karakteristična vrijednost iznosi 1.15, a postotak objašnjene varijance je 11.5 % . Zajedno ta dva faktora objašnjavaju 64.8% varijance. Nakon varimax rotacije pokazalo se da je u podlozi prvog faktora 8 čestica, a u podlozi drugog faktora 2 čestice. Kako bismo mogli uspoređivati procjene dane za žensku i mušku osobu iz vinjete, ispitali smo mogu li se procjene za mušku osobu objasniti i samo jednim zadanim faktorom. Pokazalo se da svih 10 čestica ima zadovoljavajuću povezanost s tim faktorom, a njihova zasićenja faktorom prikazana su u Prilogu 3.

Stoga su čestice na kojima su procjenjivane osobe iz vinjete promatrane kao jedna skala i procjene na svih deset čestica svedene su na jedan zajednički rezultat, posebno za žensku i posebno za mušku osobu. Ti rezultati formirani su kao sume procjena svih čestica i čine ukupnu procjenu za suprugu i ukupnu procjenu za supruga, s tim da su čestica broj 3 (sebičan) i čestica broj 6 (usamljen) rekodirane. Rezultat se može kretati u rasponu od 10 do 60, a veći rezultat znači povoljniju procjenu lika iz vinjete. Dobiveni rezultati korišteni su u daljnjim analizama.

Isti postupak proveden je i za 5 čestica na kojima su sudionici procjenjivali kvalitetu braka. KMO mjera adekvatnosti uzorka pokazuje vrijednost od .86, a Bartlettov test pokazuje značajnost po čemu se zaključuje da je opravdano daljnje korištenje faktorske analize. U podlozi tih 5 čestica nalazi se jedan faktor koji

zadovoljava Kaiser-Guttmanov kriterij, a njegova karakteristična vrijednost iznosi 3.48 te objašnjava 69.5% ukupne varijance. Dijagram prijevoja također potvrđuje opravdanost zadržavanja jednog faktora, a zasićenja faktorom prikazana su u Prilogu 3. Ukupni rezultat formira se kao suma procjena pet čestica, a kreće se u rasponu od 5 do 30 pri čemu veći rezultat znači povoljniju procjenu kvalitete braka.

Postupak je ponovljen i za analizu konstruirane Skale općih stavova prema odluci o imanju/nemanju djece. KMO mjera prikladnosti uzorka pokazuje vrijednost od .92, a Bartlettov test također pokazuje značajnost zbog čega se smatra prikladno daljnje korištenje faktorske analize. Početna analiza glavnih faktora pokazuje prisutnost 4 faktora s karakterističnim vrijednostima većima od 1. Karakteristična vrijednost prvog faktora iznosi 8.06 i objašnjava 36.6% ukupne varijance, karakteristična vrijednost drugog faktora iznosi 1.91 i objašnjava 8.7% ukupne varijance, karakteristična vrijednost trećeg faktora iznosi 1.60 i objašnjava 7.3% ukupne varijance, a karakteristična vrijednost četvrtog faktora iznosi 1.06 i objašnjava 4.8% ukupne varijance. Ta četiri faktora zajedno objašnjavaju 57.4 % varijance. Međutim, detaljnijom analizom utvrđeno je da četvrti faktor ima značajno zasićenje samo za česticu broj 19, a dijagram prijevoja pokazuje točku loma iza trećeg faktora. Kako čestica br. 19 i sadržajem odstupa od ostalih čestica na skali odlučili smo je izbaciti iz daljnje analize i ponovno provesti analizu glavnih komponenata sa zadana 3 faktora.

Odabrano 3-faktorsko rješenje objašnjava 52.6 % ukupne varijance. Kako bi utvrdili o kojim se faktorima radi provedena je varimax rotacija. Dodatno su izbačene čestice 5,6, 16, 20 i 21 koje su zasićene sa više faktora. Na kraju je zadržano 16 čestica, a analizom sa zadana tri faktora utvrđeno je da karakteristična vrijednost prvog faktora iznosi 5.59 i objašnjava 34.5% ukupne varijance, karakteristična vrijednost drugog faktora iznosi 1.84 i objašnjava 11.5% varijance, dok karakteristična vrijednost trećeg faktora iznosi 1.45 i objašnjava 9.1 % ukupne varijance. Zajedno ta tri faktora objašnjavaju 55.5% varijance. Nakon varimax rotacije faktora analiziran je sadržaj faktora te su nazvani : *Podrška odluci o nemanju djece* koji značajno zasićuje čestice 1,2,3 i 4, *Jednakost neovisno o odluci o imanju ili nemanju djece* koji značajno zasićuje čestice 7,8,9,10 i 11 i treći faktor *Negativni stav prema nemanju djece* koji značajno zasićuje čestice 12,13, 14, 15, 17, 18 i 22. Time je skala podijeljena na tri subskale i

formirana su tri zasebna rezultata, kao sume odgovarajućih čestica. Za skalu *Podrška odluci o nemanju djece* mogući raspon rezultata kreće se od 4 do 20, za skalu *Jednakost neovisno o odluci o imanju ili nemanju djece* od 5 do 25, pri čemu veći rezultat znači povoljniju procjenu za one koji ne žele imati djecu, a za skalu *Negativni stav prema nemanju djece* raspon rezultata kreće se od 7 do 35 pri čemu veći rezultat predstavlja nepovoljniju procjenu onih koji ne žele imati djecu, odnosno predstavlja izraženiji negativni stav. Faktorska zasićenja čestica prikazana su u Prilogu 3.

PROCJENA POUZDANOSTI DOBIVENIH SKALA

Nakon faktorske analize provedena je analiza pouzdanosti skala. Pouzdanost je utvrđena prema koeficijentu unutarnje koenzistencije (Cronbach alfa) i iznosi: $\alpha = .90$ za skalu *Ukupna procjena supruge* koju čini 10 čestica, $\alpha = .89$ za skalu *Ukupna procjena supruge* koju čini 10 čestica, $\alpha = .89$ za skalu *Ukupna procjena kvalitete braka* koju čini 5 čestica, $\alpha = .79$ za skalu *Podrška odluci o nemanju djece* koju čini 4 čestice, $\alpha = .75$ za skalu *Jednakost neovisno o odluci o imanju/nemanju djece* koja sadrži 5 čestica i $\alpha = .83$ za skalu *Negativni stav prema nemanju djece* koju čini 7 čestica.

Sve skale imaju visok koeficijent unutarnje koenzistencije prema čemu se može zaključiti da je njihova pouzdanost visoka te ona ne predstavlja problem za korištenje konstruiranih skala u daljnjoj obradi.

DESKRIPTIVNA STATISTIKA

U ovom odjeljku bit će prikazana deskriptivna statistika s vrijednostima aritmetičkih sredina, standardnih devijacija, brojem sudionika koji je odgovorio na određenu skalu, te minimalnom i maksimalnom vrijednosti postignutom na skali. Navedeni podaci su prikazani u tablici 1.

Tablica 1

Aritmetičke sredine, standardne devijacije, broj sudionika koji su dali odgovore na svakoj skali te minimalne i maksimalne postignute vrijednosti

Skala	<i>M</i>	<i>Sd</i>	<i>N</i>	<i>Min_p</i>	<i>Max_p</i>
Ukupna procjena supruge	42.61	8.35	235	10	60
Ukupna procjena supruga	42.23	8.40	236	10	60
Ukupna procjena kvalitete braka	19.39	5.15	236	6	30
Podrška nemanju djece	8.89	3.94	233	4	20
Jednakost neovisno o odluci o imanju/nemanju djece	19.74	4.25	234	6	25
Negativni stav prema nemanju djece	20.17	5.87	230	7	35

Normalnost distribucije testirana je Kolmogorov- Smirnovljevim testom, koji pokazuje da skale stavova o nemanju djece pokazuju odstupanje od normalnosti distribucije (za skalu *Podrška nemanju djece* $z = .113$; $p < .01$; za skalu *Jednakost neovisno o odluci o imanju/ nemanju djece* $z = .113$; $p < .01$, za skalu *Negativni stav prema nemanju djece* $z = .105$, $p < .01$), kao i skala *Ukupna procjena kvalitete braka* ($z = .60$; $p < .05$). Skale *Ukupne procjene supruge* ($z = .55$; $p > .05$) i *Ukupne procjene supruga* ($z = .54$, $p > .05$) zadovoljavaju kriterij za normalnost distribucije. Neki statističari navode da se kod distribucija koje se temelje na velikom broju ispitanika može dogoditi i statistički značajno odstupanje od normalnosti distribucije, a da je distribucija rezultata ipak pogodna za daljnje statističke analize (parametriju) (Tabachnik i Fidell, 2011), a histogram se često uzima kao najtočniji prikaz distribucije rezultata (Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012). Pregledom histograma (Prilog 4) vidljivo je da većina distribucija ne odstupa od oblika normalne raspodjele, osim distribucija rezultata na skalama *Podrška*

nemanju djece i *Jednakost neovisno o odluci prema imanju/nemanju djece* pa su parametrijski postupci ipak korišteni u daljnoj obradi podataka.

ANALIZA VARIJANCE

Daljnja analiza sastojala se od analize varijance kojom je ispitan utjecaj tri nezavisne varijable: odluke o imanju ili nemanju djeteta likova u vinjeti, stupnja obrazovanja likova i spola sudionika istraživanja na procjene supruge, supruga i kvalitete braka. U tablici 2 prikazani su rezultati.

Tablica 2

Analize varijance provedene za ispitivanje utjecaja nezavisnih varijabli (odluke o imanju djece, obrazovanja bračnog para i spola procjenjivača) na ukupne procjene supruge, supruga i kvalitete braka

Efekti	Procjena supruge	Procjena supruga	Procjena kvalitete braka
Odluka o imanju djece (Odl)	44.8***	41.3***	15.18***
Obrazovanje bračnog para (Obr)	.48	.17	4.02*
Spol procjenjivača (Sp)	.52	.66	.14
Odl x Obr	1.93	2.99	.48
Odl x Sp	.72	.10	.19
Obr x Sp	.28	.05	.02
Odl x Obr x Sp	.00	.08	.31

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

Napomena: vrijednosti u tablici su F-omjeri

Procjena ženske osobe u vinjeti

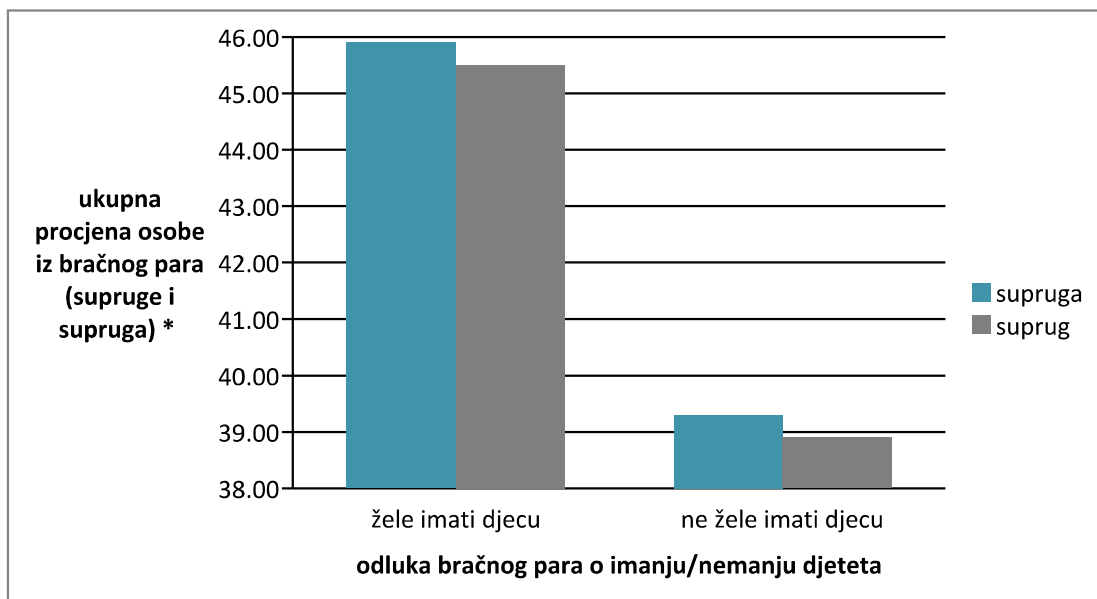
Analizom varijance utvrđeno je postojanje značajne razlike u procjeni ženskog lika (supruge) ovisno o *odluci o imanju/nemanju djece* ($F(1,227) = 44.82$; $p < .01$; $d = 0.88$). Rezultat pokazuje da postoji razlika u procjenama supruge ovisno o tome spominje li se u vinjeti da je bračni par donio odluku da će imati dijete ili da neće imati dijete. Razlika ide u očekivanom smjeru tako da su procjene povoljnije ako je par donio

odluku da želi imati dijete (za suprugu iz bračnog para koji želi djecu ukupna procjena iznosi $M = 45.99$, $sd = 7.32$), a za suprugu iz bračnog para koji ne želi djecu $M = 39.27$; $sd = 7.97$). *Stupanj obrazovanja likova* nije se pokazao značajnim za procjenu supruge ($F(1/227) = .484$; $p > .05$, kao niti *spol sudionika istraživanja* ($F(1/227) = .520$; $p > .05$) što ukazuje na to da ne postoji razlika u procjenama supruge ovisno o stupnju obrazovanja bračnog para (srednje ili visoko), niti postoje razlike u procjenama koje su dali studentice i studenti. Interakcije ove tri nezavisne varijable također su se pokazale statistički neznajnim za procjenu supruge (za interakciju spola sudionika i obrazovanja supruge $F(1/227) = .280$; $p > .05$, za interakciju spola sudionika i odluke o imanju/nemanju djece $F(1/227) = .719$; $p > .05$, za interakciju obrazovanja i odluke $F(1/227) = 1.930$; $p > .05$, a za interakciju sve tri nezavisne varijable $F(1/227) = .00$; $p > .05$).

Procjena muške osobe u vinjeti

Rezultati dobiveni procjenama muške osobe (supruga) pokazuju isti smjer kao i za procjenu ženske osobe (supruge). Značajnost razlike je utvrđena kod *odluke o imanju/nemanju djece* ($F(1/228) = 41.27$; $p < .01$; $d = 0.84$). Procjene su povoljnije u slučaju u kojem je par donio odluku da želi imati dijete (za procjenu supruga iz bračnog para koji želi dijete $M = 45.51$; $sd = 7.68$), a za procjenu supruga iz bračnog para koji ne želi dijete $M = 38.99$; $sd = 7.82$). Kod *Stupnja obrazovanja bračnog para* nije se pokazala značajna razlika u procjenama ovisno o tome radi li se o osobi srednjeg ili visokog obrazovanja ($F(1/228) = .017$; $p > .05$). Razlika se nije pokazala ni ovisno o spolu sudionika istraživanja ($F(1/228) = .663$; $p > .05$). Interakcije nezavisnih varijabli ni u ovom slučaju nisu se pokazale značajnim (interakcija spola i obrazovanja $F(1/228) = .054$; $p > .05$, interakcija spola i odluke o imanju/nemanju djeteta ($F(1/228) = .099$; $p > .05$), kao niti interakcija obrazovanja likova u priči i odluke o imanju/nemanju djeteta $F(1/228) = 2.993$; $p > .05$, interakcija sve tri nezavisne varijable $F(1/228) = .082$; $p > .05$). Procjene supruge i supruga ovisno o odluci koju su donijeli o imanju ili nemanju djeteta prikazane su na Slici 1.

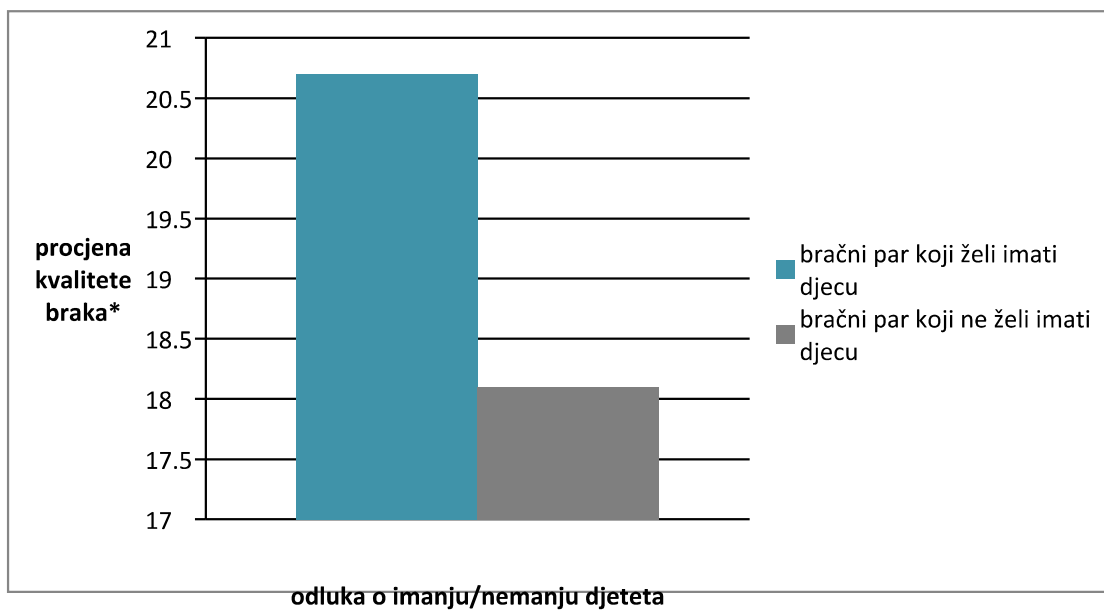

*veći rezultat = povoljnija procjena

Slika 1. Procjene supruge i supruga iz bračnog para ovisno o odluci o imanju/nemanju djeteta

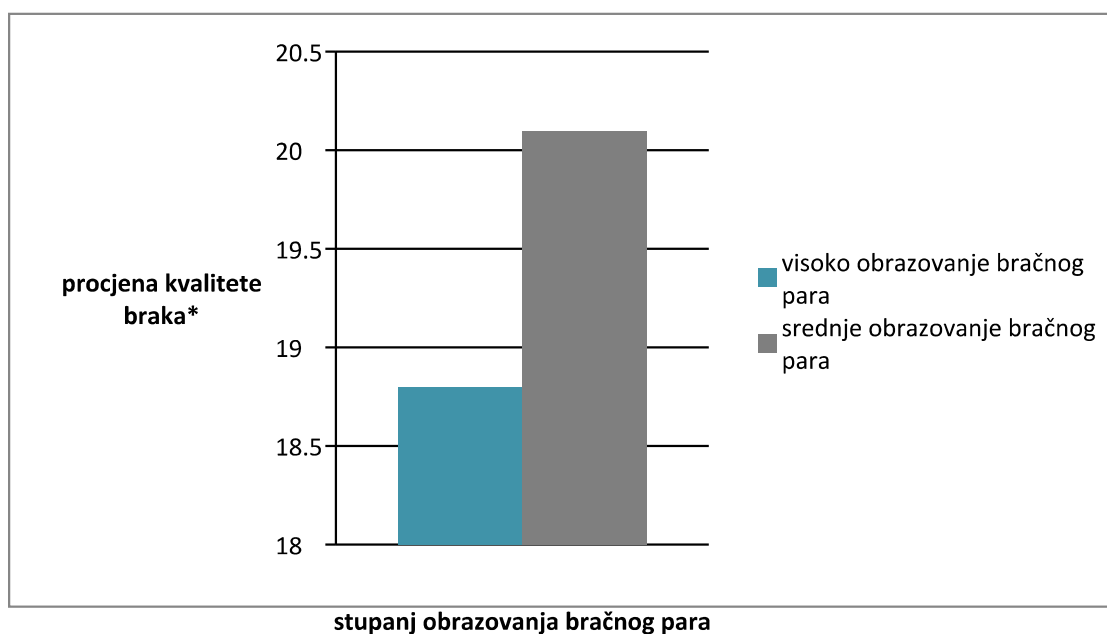
Procjena kvalitete braka

Analiza varijance provedena za ispitivanje razlike u procjenama kvalitete braka izmišljenog para ovisno o tri pokazala je značajni efekt *odluke o imanju/nemanju djeteta* ($F(1/228) = 15.18$; $p < .01$; $d = 0.51$) i *stupnja obrazovanja likova* ($F(1/228) = 4.02$; $p < .05$; $d = 0.25$) prikazan na Slici 3. Pri tome je brak para koji želi imati djecu procijenjen kvalitetnijim ($M = 20.7$, $sd = 4.79$), nego bračnog para koji ne želi imati djecu ($M = 18.1$; $sd = 5.2$) (Slika 2), a bračnog para srednjeg stupnja obrazovanja kvalitetnijim ($M = 20.1$; $sd = 5.02$), nego bračnog para visokog stupnja obrazovanja ($M = 18.8$; $sd = 5.21$) (Slika 3). U procjeni kvalitete braka para nije bilo razlike ovisno o *spolu sudionika* ($F(1/228) = .135$; $p > .05$). Interakcije nezavisnih varijabli nisu se ni u ovom slučaju pokazale značajnima za procjene (interakcija spola i obrazovanja $F(1/228) = .018$; $p > .05$; interakcija spola sudionika i odluke o imanju/nemanju djeteta $F(1/228) = .185$; $p > .05$; interakcija obrazovanja likova i odluke o imanju/nemanju likova $F(1/228) = .480$; $p > .05$, interakcija sve tri nezavisne varijable $F(1/228) = .305$; $p > .05$).

*veći rezultat= povoljnija procjena

Slika 2. Procjena kvalitete braka ovisno o odluci o imanju/ nemanju djeteta

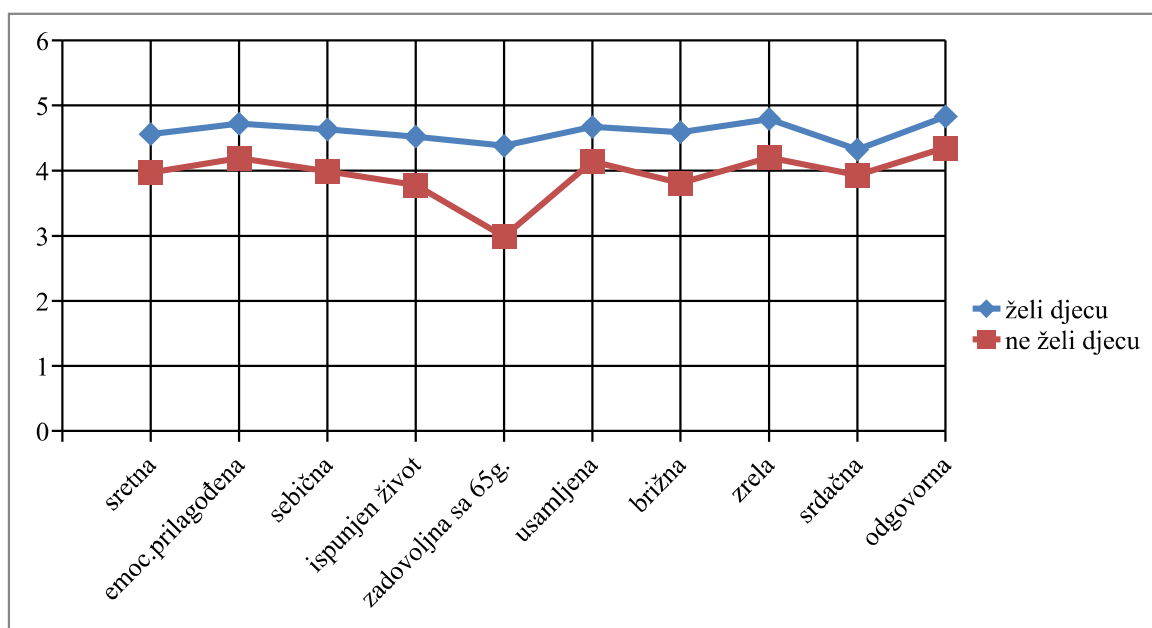
*veći rezultat= povoljnija procjena

Slika 3. Procjena kvalitete braka ovisno o stupnju obrazovanja bračnog para.

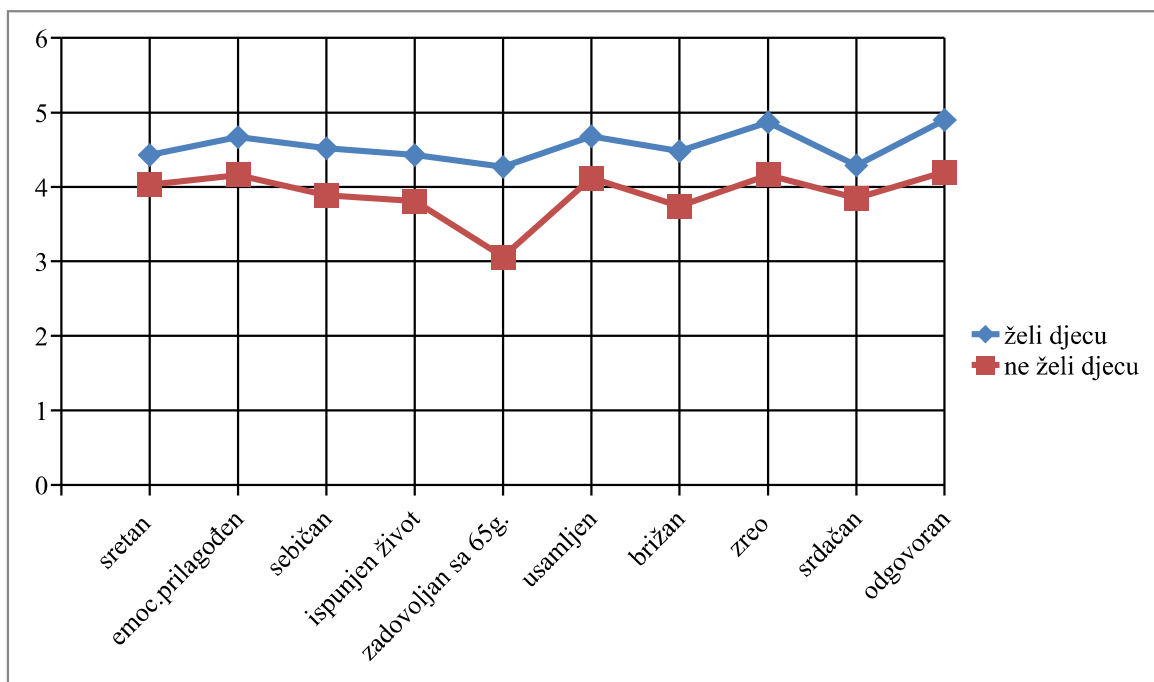
Grafički prikazi procjena pojedinih osobina supruge, supruga i kvalitete braka

Analize varijance pokazale su da postoji statistički značajna razlika u ukupnim procjenama osobina hipotetskih parova (supruge i supruga) i kvalitete njihovog braka ovisno o tome jesu li donijeli odluku da žele ili ne žele imati djecu. Kako bismo dobili dodatne informacije, grafički smo prikazali rezultate (aritmetičke sredine) za svaku pojedinu osobinu na kojima su studenti davali procjene, a statističku značajnost razlika za procjene svake osobine ovisno o odluci o imanju ili nemanju djeteta testirali t-testovima. Podaci su detaljnije prikazani u Prilogu 5. Cilj je bio provjeriti postoje li razlike u procjenama na nekim osobinama, a na nekima možda ne, što bi dalo detaljniji prikaz toga kakvima se doživljavaju osobe koje ne žele imati djecu.

Kao što se može vidjeti na slici 4 i slici 5 procjene i ženske i muške osobe bile su povoljnije u slučaju kada žele imati djecu, nego kada ne žele imati djecu i to na svih 10 osobina. Razlike procjena su statistički značajne u svim slučajevima.

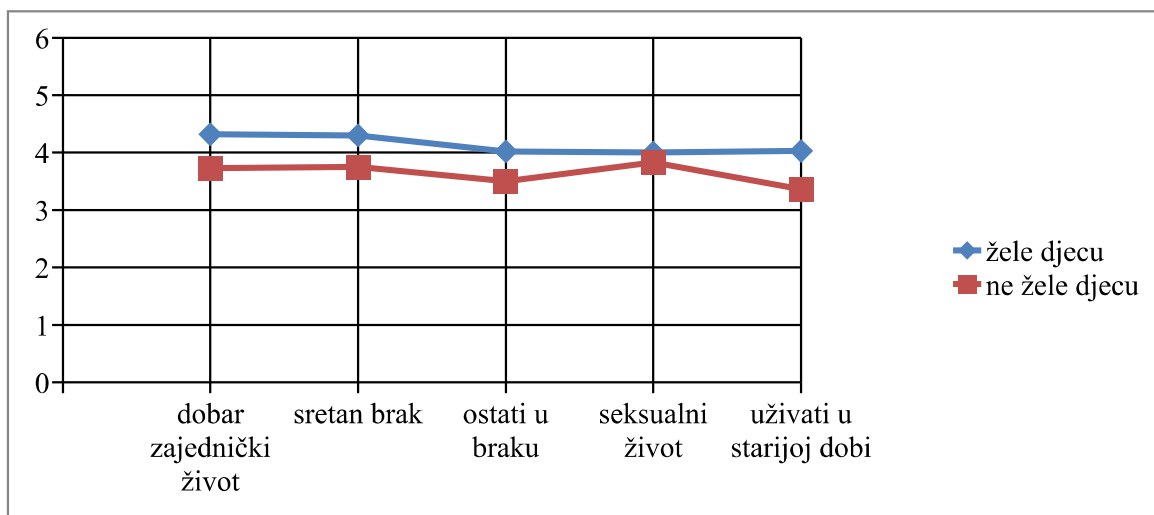

Slika 4. Procjene supruge na pojedinim osobinama ovisno o tome želi li ili ne želi imati dijete

Slika 5. Procjena supruge na pojedinim osobina ovisno o tome želi li ili ne želi imati djecu.

Kod procjene kvalitete braka isto se pokazalo da su procjene povoljnije kada se radi o bračnom paru koji želi imati djecu, nego kada ne želi. Razlika je statistički značajna za sve procjene, osim za procjenu na čestici broj 4 „Koliko se njihov seksualni život čini ispunjavajućim?“.

Slika 6. Procjena kvalitete braka na pojedinim česticama ovisno o tome žele li ili ne žele imati djecu.

T-TEST

T-testovima ispitane su razlike između studenata i studentica u stavovima prema nemanju djece za koje smo podatke prikupili pomoću Skale općih stavova prema nemanju djece.

Za rezultat na skali *Podrška nemanju djece* pokazalo se da ne postoji razlika između studenata i studentica ($t = -1.68$ (231) ; $p > .05$).

Na skali *Jednakost neovisno o odluci prema imanju/nemanju djece* postoji razlika u rezultatu ovisno o spolu procjenjivača ($t = -2.41$ (232); $p < .05$, $d = 0.32$), pri čemu su studentice izrazile veći stupanj slaganja s tim da bi oni koji žele i ne žele djecu trebali imati jednaka prava ($M = 20.4$; $sd = 4.21$), nego studenti ($M = 19.1$; $sd = 4.19$)

Na trećoj skali nazvanoj *Negativan stav prema nemanju djece* postoji značajna razlika u rezultatu između studentica i studenata ($t = 3.72$ (228); $p < .01$; $d = 0.47$) pri čemu su veći rezultat ostvarili studenti ($M = 22.8$; $sd = 5.63$) i tako pokazali negativnije stavove prema nemanju djece, nego studentice koje su pokazale niži rezultat na skali Negativnih stavova prema nemanju djece ($M = 19.9$; $sd = 5.99$). Rezultati su prikazani u Tablici 3.

Tablica 3

Razlika između rezultata studentica i studenata na subskalama Skale općih stavova prema odluci o imanju/nemanju djece ispitana t-testom, uz aritmetičke sredine, standardne devijacije i broj ispitanika.

	T- test	M_{zp} (sd)	M_{mp} (sd)	N
Podrška odluci o nemanju djece	-1.68	9.3 (4.1)	8.5 (3.7)	233
Jednakost neovisno o odluci prema imanju/nemanju djece	-2.41*	20.4 (4.2)	19.1 (4.2)	234
Negativan stav prema nemanju djece	3.72**	19.9 (6.0)	22.8 (5.6)	230

* $p < .05$ ** $p < .01$

M_{zp} (sd)= aritmetička sredina i standardna devijacija ženskih procjenjivača (studentica)

M_{mp} (sd) = aritmetička sredina i standardna devijacija muških procjenjivača (studenata)

RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati stavove prema osobama koje dobrovoljno odlučuju da ne žele biti roditelji i imati djecu uz pretpostavku da se radi o skupini ljudi koji su zbog svoje odluke često izloženi osudi društva (Mueller i Yoder, 1999). Dosadašnja istraživanja pokazuju dosljednost u rezultatima potvrđujući isti smjer razlika u procjenama između osoba koje nemaju djecu, a procjenjuje ih se negativnije, i osoba koje imaju djecu ili ih žele imati (Rowlands i Lee, 2006), a osobito su negativne procjene onih koji su dobrovoljno odlučili nemati djecu (Koropecy- Cox, 2007).

Ovo istraživanje provedeno na studentima Sveučilišta u Zagrebu nadovezuje se na prethodne spoznaje tako što potvrđuje da se slični negativni stavovi prema nemanju djece pojavljuju i danas. Iako se smatra da društvo postaje otvorenije prema različitostima i ljudi postaju svjesni štetnosti predrasuda prema nekim društvenim skupinama, a u Hrvatskoj se pokazuje trend sve kasnijeg stupanja u brak i odgađanje roditeljstva u svrhu ostvarenja nekih drugih životnih ciljeva (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2013), čini se, prema rezultatima ovog istraživanja, da se konačna odluka o nemanju djece još uvijek ne smatra jednako prihvatljivom kao odluka o roditeljstvu. Unatoč odmaku vremena od prvih istraživanja ovakve vrste koja su još sedamdesetih godina prošloga stoljeća, kao što je istraživanje Jamison, Franzini i Kaplan (1979), pokazivala negativne reakcije na odluku o nemanju djeteta, rezultati se godinama nisu značajno mijenjali i dalje idu u smjeru koji pokazuje kako su ljudi skloni negativnije procjenjivati osobe bez motivacije za roditeljstvo bez obzira jesu li razlozi te odluke poznati ili nisu kao u slučaju ovog istraživanja.

Rezultati pokazuju da se negativniji stav prema osobama koje ne žele djecu pokazao i kod procjena osobina ženske osobe i kod procjene muške osobe. Taj podatak potvrđuje da nisu samo žene te koje su izložene pritisku društva, iako je većina sličnih istraživanja usmjerena upravo na ispitivanje stavova prema ženama bez djece. Osim što se majčinstvo smatra jednom od najvažnijih ženinih životnih uloga i još uvijek je važno u definiranju identiteta žene (Callan, 1985), potvrđuje se opet kako se roditeljstvo općenito smatra ulogom koju čovjek treba preuzeti kao bi se dokazao kao zrela i ispunjena osoba, pa se tako i od muškaraca očekuje da postanu očevi (Jamison, Franzini i Kaplan, 1979).

Kada se govori o kvaliteti braka osoba koje dobrovoljno ne žele imati djecu, podaci prethodnih istraživanja nisu konzistentni. Neka istraživanja pokazuju da su brakovi takvih osoba lošiji, da je veća šansa da će se takvi parovi rastati, a ako ostanu skupa neće biti sretni u starijoj dobi. S druge strane postoje i istraživanja koja tvrde suprotno, a to je da se parove koji su odlučili biti bez djece procjenjuje sretnijima jer su više posvećeni jedno drugome i da su odluku o nemanju djece donijeli zato što im je dobro samima (Koropecy-Cox, Romano i Moras, 2007). Ovo istraživanje pokazalo je da se kvaliteta bračnih parova bez djece smatra nižom, nego onih koji žele imati djecu.

Što se tiče stupnja obrazovanja likova, koji je mogao biti srednji ili visoki, nije se pokazalo da značajno utječe na procjene likova, ali je utjecao na procjene kvalitete braka gdje se malo veće procjene daju bračnim parovima srednjeg u odnosu na one visokog obrazovanja. Ipak, stupanj obrazovanja nije u interakciji s odlukom o imanju ili nemanju djeteta tako da se ne može sa sigurnošću zaključiti da bi se na parove koji ne žele imati djecu različito gledalo s obzirom na njihovo obrazovanje. Nepovoljnije procjene visokoobrazovanih parova u slučaju ovog istraživanja se možda mogu povezati s nekim prethodnim istraživanjima koja su pokazala da se osobe i bračne parove srednjeg i nižeg statusa procjenjuje nešto emocionalno toplijima, osobito u slučaju žena, nego kada se radi o osobama višeg statusa (Koropecy- Cox, Romano i Moras, 2007). Taj podatak mogao bi biti odraz stavova o rodnim ulogama, kao i o konfliktu radne i obiteljske uloge.

Treba istaknuti to da se u svim verzijama vinjeta radi o parovima koji su zaposleni, a ako se uzme u obzir da je u Hrvatskoj stopa nezaposlenosti vrlo visoka, postoji vjerojatnost da se već samim tim što se radi o zaposlenim parovima, kod procjenjivača ne javlja pretpostavka da se radi o osobama koje nemaju mogućnost skrbiti o djetetu. Također, udio visokoobrazovanog stanovništva u Hrvatskoj nije visok, a i upitno je koliko se u našem društvu percipira jakom povezanost stupnja obrazovanja i bolje kvalitete života. U nekim daljnjim istraživanjima možda bi bolje bilo umjesto stupnja obrazovanja govoriti općenito o socio-ekonomskom statusu, varirati zaposlenost ili nezaposlenost i sl.

Spol sudionika istraživanja nije utjecao na stvaranje razlike u procjenama, bilo ženske ili muške osobe u vinjeti, kao niti kvalitete njihovog braka. Neki podaci govore

kako žene bolje razumiju ograničenja koje roditeljstvo nosi jer su zbog preuzimanja majčinske uloge često u sukobu s nekim drugim životnim ulogama (Koropeckyj- Cox, Romano i Moras, 2007), primjerice radnom ulogom. Zbog toga bi se moglo pretpostaviti da će žene biti nešto pozitivnije u procjenama osoba koje ne žele djecu, ali takve pretpostavke su samo djelomično potvrđene. Razlike u spolu sudionika vidljive su tek na Skali općih stavova prema odluci o imanju/nemanju djeteta, a one idu u prilog podacima da su žene te koje su nešto pozitivnijih stavova prema osobama koje ne žele imati djecu, više izražavaju stav prema jednakosti osoba bez obzira na odluku o roditeljstvu i manje izražavaju negativnih stavova prema nemanju djece. Faktorskom analizom ustanovljeno je kako postoje tri faktora u podlozi ove skale stavova koji su nazvani *Podrška prema odluci o nemanju djece*, *Jednakost neovisno o odluci prema imanju ili nemanju djece* i *Negativan stav prema nemanju djece*. Rezultati na ovim skalama su dali neke dodatne podatke koji se nisu pokazali u procjenama likova iz vinjeta.

Na skali *Podrška nemanju djece* koja izražava stav da je bolja odluka nemati djecu nije se pokazalo da je spol sudionika utjecao na stupanj podrške onima koji ne žele djecu. Međutim na skali *Jednakost neovisno o odluci prema imanju/nemanju djece* kojom se izražava stav da bi ljudi trebali imati jednaka prava i isti status u društvu bez obzira na to žele li dijete ili ne, pokazalo se da ženski sudionici pokazuju veći rezultat. Pretpostavka o nešto većoj toleranciji žena prema parovima koji ne žele djecu potvrđuje se i rezultatom dobivenim na trećoj subskali koja se naziva *Negativan stav prema nemanju djece*, a koja se odnosi na to da bi djecu ipak trebalo imati i da odluka o nemanju djece nije opravdana. Na toj skali žene su pokazale manji rezultat nego muškarci, tj. imale su manje izražen negativan stav prema odluci o nemanju djece.

Bez obzira radilo se o ženskim ili muškim sudionicima procjene su bile negativnije prema osobama koje su donijele odluku da ne žele imati djecu, nego prema osobama koje žele imati djecu. Iako je istraživanje provedeno na uzorku studenata moglo bi se reći da rezultati upućuju na to da je naše društvo sklono tradicionalnijim pogledima na odluku o roditeljstvu, pri čemu se odluka o nemanju djece ne smatra sasvim prihvatljivom, a to može biti važan razlog za postajanje roditeljem.

Značajne razlike u procjenama ovisno o tome kakvu su odluku donijeli o roditeljstvu, pokazuju da osobe koje ne žele djecu ipak nemaju jednak status u društvu i diskriminira ih se zbog njihove odluke. Pojedinci koji su stigmatizirani zbog svoje odluke da nemaju djece suočeni su sa teškim zadatkom pregovaranja s okolinom koja njihovo ponašanje vidi kao odstupajuće (Park, 2002). Čini se da se odluka o roditeljstvu ne doživljava još uvijek dovoljno kao privatna odluka svakog pojedinca jer društvo na različite načine potiče na roditeljstvo. Ta spoznaja govori nešto i o razlozima zašto ljudi imaju djecu jer izloženost pritiscima društva može biti jedan od motiva koji će potaknuti ljude da postanu roditelji ili potaknuti barem one od njih koji su po tom pitanju neodlučni.

Potrebno je istaknuti kako je istraživanje provedeno na studentima Sveučilišta u Zagrebu koji zbog svoje dobi, obrazovanja ili načina života ne mogu biti reprezentativan uzorak hrvatskog društva, a bilo bi vrlo zanimljivo istražiti stavove na široj populaciji koja bi obuhvatila ljude različitih skupina. To što je istraživanje provedeno na studentima ne stvara poteškoću, nego naprotiv daje dodatnu težinu rezultatima jer se studente uglavnom gleda kao skupinu koja posjeduje liberalnije stavove od opće populacije. Prema tome, moglo bi se očekivati da bi na općoj populaciji rezultati bili još izraženiji.

Nažalost, svijest o tome da su osobe koje ne žele imati djecu izložene diskriminaciji još uvijek nije dovoljno razvijena, a nerijetko se predrasude prema njima shvaćaju kao opravdane činjenice. Zbog toga bi bilo dobro još više istraživanja posvetiti ovoj manjinskoj skupini. Ova skupina je istraživački zanimljiva zato što je donošenje konačne odluke o nemanju djeteta ipak rijetka pojava, a istraživanje motiva za nemanje djece donijelo bi dodatne spoznaje u području motivacije za roditeljstvo.

ZAKLJUČAK

Rezultati su potvrdili pretpostavku da će procjene bračnih partnera biti negativnije u slučaju da se radi o osobama koje su donijele odluku da ne žele imati djecu te je ona potvrđena za oba člana bračnog para (suprugu i supruga). Kvaliteta braka procijenjena je nižom kada se radi o paru koji ne želi imati djecu, a višom kada se radi o paru koji želi imati djecu.

Stupanj obrazovanja bračnih parova iz vinjete nije utjecao na to da se različito procjenjuju osobe u bračnom paru, ali je kvaliteta njihovog braka procijenjena višom kada je riječ o bračnom paru srednjeg stupnja obrazovanja, a niža kada je riječ o bračnom paru visokog stupnja obrazovanja.

Pretpostavka o postojanju razlike u procjenama i stavovima ovisno o spolu procjenjivača djelomično se potvrdila. Naime, ne postoji razlika između ženskih i muških procjenjivača u slučaju procjene bračnih partnera iz vinjete, niti kvalitete njihovog braka, ali na Skali općih stavova žene pokazuju pozitivnije stavove prema odluci o nemanju djece, nego muškarci, tj. veći rezultat na subskali *Jednakost neovisno o odluci prema imanju/nemanju djece* i manji rezultat na subskali *Negativni stav prema nemanju djece*.

LITERATURA:

- Atzmüller, C.; Steiner, P.M. (2010). Experimental vignette studies in survey research. *Methodology*, 6, 128-138.
- Blair- Loy, M. (2003). Competing devotions : Career and family among women executives. *Cambridge, MA : Harvard University Press*.
- Callan, V. J (1985). Perceptions of parents, the voluntarily and involuntarily childless : A multidimensional scaling analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 1045- 1050.
- Doyle, J.; Pooley, J. A.; Breen, L. (2012). A phenomenological exploration of the childfree choice in a sample of Australian women. Neobjavljeni rad. *Edith Cowan University: Research Online*, 18(3), 1-11.
- Pribavljeno 6.5.2014. sa:
<http://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1439&context=ecuworks2012>
- Fawcett, J.T. (1988). The value of children and the transition to parenthood. *Marriage and Family Review*, 12, 11-34.
- Graham, M.; Hill, E.; Shelly, J; Taket, A. (2013). Why are childless women childless? Findings from an exploratory study in Victoria, Australia. *Journal of Social Inclusion*, 4(1), 70-90.
- Hoffman, L. W.; Levant, R.F. (1985). A comparison of childfree and child-anticipated married couples. *Family Relations*, 34, 197-203.
- Hook, A.N. (2012). Perceptions of the voluntarily childless: The negative stigma of an unconventional ideal. *California Polytechnic State University, San Luis Obispo*.
- Jamison, P. H.; Franzini, L. R.; Kaplan, R. M. (1979). Some assumed characteristics of voluntarily childfree women and men. *Psychology of Women Quarterly*, 4 (2), 266-273.
- Koropecj-Cox, T.; Romano, V.; Moras, A. (2007). Through the lenses of gender, race, and class: Students' perceptions of childless/ childfree individuals and couples. *Sex Roles*, 56, 415- 428.
- Koropecj-Cox, T.; Pendell, G. (2007). Attitudes about childlessness in the United States: Correlates of positive, neutral, and negative responses. *Journal of Family Issues*, 28, 1054- 1082.
- Lacković-Grgin, K.; Vitez, S. (1997). Predikcija Rabinovih kategorija motivacije za roditeljstvo. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 36 (13), 43-62.
- Lacković-Grgin (2010). *Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima*. Pregledni rad. Filozofski fakultet u Zadru.

- LaMastro (2001). Childless by choice? Attributions and attitudes concerning family size. *Social Behavior and Personality*, 29, 231-244.
- Lampman, C.; Dowling- Guyer, S. (1995). Attitudes toward voluntary and involuntary childlessness. *Basic and Applied Social Psychology*, 17 (1-2), 213-222
- Lauer, R. H.; Lauer, J. C.(1994). *Marriage and Family. The quest for intimacy*. USA: Wm. C. Brown Communications, Inc.
- Letherbay, G. (2002). Childless and bereft? Stereotypes and realities in relation to 'voluntary' and 'involuntary' childlessness and womanhood. *Sociological Inquiry*, 72(1), 7-20.
- Martin, C. A.; Colbert, K.K. (1997). *Parenting: a life span perspective*. USA: The McGraw-Hill Companies, Inc.
- McAdams, D.P.; de St. Aubin, E. (1992). A theory of generativity and its assessment through self- report, behavioral acts, and narrative themes in autobiography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(6), 1003-1015.
- McAllister, Clarke (1998). *Choosing childlessness*. GB: Family Policy Studies Centre.
- Mueller, K. A.; Yoder, J. D. (1999). Stigmatization of non- normative family size status. *Sex Roles*, 41(3), 901-920.
- Park, K. (2002). Stigma managment among the voluntarily childless. *Sociological Perspectives*, 45(1), 21-45.
- Petz, B.; Kolesarić, V.; Ivanec D. (2012). *Petzova statistika: Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Polit, P. F.(1978). Stereotypes relating to family-size status. *Journal of Marriage and the Family*, 40, 105- 114.
- Rowlands, I.; Lee, C. (2006). Choosing to have children or choosing to be childfree: Australian students' attitudes towards the decisions of heterosexual and lesbian women. *Australian Psychologist*, 41(1), 55-59.
- Tabachnik, B. G.; Fidell, L.S. (2001). *Using multivariate statistics*. New York: Harper & Row.
- Tucak Junaković, I. (2011). Osnovni teorijski pristupi i metodologija istraživanja generativnosti. *Psihologijske teme*, 20 (1), 131-152.
- Tucak Junaković, I.; Ahmeti, I. (2011). Roditeljstvo i briga za mlađe naraštaje u mladih i sredovječnih roditelja. *Društvena istraživanja*, 21(2), 363-382.
- Žene i muškarci u Hrvatskoj 2013*. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

PRILOZI

Prilog 1

Vinjete

- *Ne žele djecu, SSS*

Ivan i Petra su u braku 5 godina. Ivan ima 33 godine, a Petra 30 godina. Ivan radi kao komercijalist u prodavaonici bijelom tehnikom, a Petra kao službenica na šalteru u poštanskom uredu. Upoznala ih je zajednička prijateljica dvije godine prije nego što su se vjenčali. Za svoj brak kažu da je kao i svaki drugi, u njemu ima lijepih trenutaka, ali i povremenih nesuglasica. Odluka oko koje su se složili je da nemaju djece. Razgovarali su o tome žele li imati djecu i odlučili da ne žele. Nedavno su preselili u novu kuću pa trenutno dosta vremena posvećuju uređenju doma, dok u slobodno vrijeme rado odlaze na izlete u prirodu s nekoliko dobrih prijatelja.

- *Ne žele djecu, VSS*

Ivan i Petra su u braku 5 godina. Ivan ima 33 godine, a Petra 30 godina. Ivan radi kao stomatolog u jednoj privatnoj ordinaciji, a Petra je odvjetnica. Upoznala ih je zajednička prijateljica dvije godine prije nego što su se vjenčali. Za svoj brak kažu da je kao i svaki drugi, u njemu ima lijepih trenutaka, ali i povremenih nesuglasica. Odluka oko koje su se složili je da nemaju djece. Razgovarali su o tome žele li imati djecu i odlučili da ne žele. Nedavno su preselili u novu kuću pa trenutno dosta vremena posvećuju uređenju doma, dok u slobodno vrijeme rado odlaze na izlete u prirodu s nekoliko dobrih prijatelja.

- *Žele djecu, SSS*

Ivan i Petra su u braku 5 godina. Ivan ima 33 godine, a Petra 30 godina. Ivan radi kao komercijalist u prodavaonici bijelom tehnikom, a Petra kao službenica na šalteru u poštanskom uredu. Upoznala ih je zajednička prijateljica dvije godine prije nego što su se vjenčali. Za svoj brak kažu da je kao i svaki drugi, u njemu ima lijepih trenutaka, ali i povremenih nesuglasica. Odluka oko koje su se složili je da postanu roditelji. Razgovarali su o tome žele li imati djecu i odlučili da žele. Nedavno su preselili u novu kuću pa trenutno dosta vremena posvećuju uređenju doma, dok u slobodno vrijeme rado odlaze na izlete u prirodu s nekoliko dobrih prijatelja.

- *Žele djecu, VSS*

Ivan i Petra su u braku 5 godina. Ivan ima 33 godine, a Petra 30 godina. Ivan radi kao stomatolog u jednoj privatnoj ordinaciji, a Petra je odvjetnica. Upoznala ih je zajednička prijateljica dvije godine prije nego što su se vjenčali. Za svoj brak kažu da je kao i svaki drugi, u njemu ima lijepih trenutaka, ali i povremenih nesuglasica. Odluka oko koje su se složili je da postanu roditelji. Razgovarali su o tome žele li imati djecu i odlučili da žele. Nedavno su preselili u novu kuću pa trenutno dosta vremena posvećuju uređenju doma, dok u slobodno vrijeme rado odlaze na izlete u prirodu s nekoliko dobrih prijatelja.

Prilog 2

Skala općih stavova prema odluci o nemanju djece

Molimo Vas da procijenite koliko se slažete sa sljedećim tvrdnjama tako da uz svaku tvrdnju zaokružite jedan od brojeva koji imaju sljedeće značenje :

- 1- Nimalo se ne slažem
- 2- Donekle se ne slažem
- 3- Niti se slažem niti se ne slažem
- 4- Donekle se slažem
- 5- Potpuno se slažem

Nimalo se ne slažem	Donekle se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Donekle se slažem	Potpuno se slažem					
1. U današnjoj ekonomskoj krizi odgovornije je nemati djecu nego imati.				1	2	3	4	5	
2. Parovi bez djece više uživaju u vlastitom odnosu.				1	2	3	4	5	
3. Kada bi manje ljudi imalo djecu svijet bi imao manje problema.				1	2	3	4	5	
4. Ljudi bez djece imaju uzbudljiviji život.				1	2	3	4	5	
5. Mnogi ljudi koji ne žele djecu imaju za to potpuno nesebične razloge.				1	2	3	4	5	
6. Život bez djece može biti potpuno ispunjen.				1	2	3	4	5	
7. Ljudi koji nemaju djece jednako doprinose društvu kao i oni koji imaju djecu.				1	2	3	4	5	
8. Odluka o imanju ili nemanju djece je privatna stvar pojedinca.				1	2	3	4	5	
9. Osobe koje žele ili ne žele imati djecu trebaju imati isti status u društvu.				1	2	3	4	5	
10. Razlozi za nemanje djeteta su jednako jaki kao i oni za imanje djeteta.									
11. Ljudi koji ne žele djecu imaju bliske i kvalitetne odnose s drugim ljudima (roditelji, braća/ sestre, prijatelji...) kao i ljudi koji žele djecu.				1	2	3	4	5	
12. Oni koji odluče da ne žele djecu skloniji su hedonističkom načinu života.				1	2	3	4	5	
13. Ljudi koji odluče da ne žele djecu češće				1	2	3	4	5	

će se osjećati usamljenima.					
14.Ljudi koji ne žele djecu više su usmjereni na karijeru i stjecanje materijalnog bogatstva.	1	2	3	4	5
15.Oni koji ne žele djecu promijene mišljenje kada dosegnu određenu životnu zrelost.	1	2	3	4	5
16.To što netko ne želi imati djecu pokazuje da nije spreman ponašati se odgovorno.	1	2	3	4	5
17.Brakovi bez djece čine se nesretnima.	1	2	3	4	5
18.Više je vjerojatno da će se rasti par bez djece, nego par koji ima djecu.	1	2	3	4	5
19.Kao poslodavac prije bih očekivao/la da će osoba bez djece odraditi koji sat prekovremenog rada nego osoba koja ima djecu.	1	2	3	4	5
20.Osobe koje odluče nemati djecu u starosti će požaliti zbog svoje odluke.	1	2	3	4	5
21.Odluka o nemanju djece je sebičan postupak.	1	2	3	4	5
22.Odluka o nemanju djeteta nije prirodna za čovjeka.	1	2	3	4	5

Faktorska zasićenja

- Za skalu Ukupna procjena supruge

Redni broj čestice	Naziv čestice	Zasićenje faktorom
1.	Općenito sretna osoba	.768
2.	Emocionalno prilagođena osoba	.787
3.	Sebična osoba*	.503
4.	Osoba koja ima ispunjen život	.804
5.	Osoba koja će sa 65 godina biti zadovoljna svojim životom	.759
6.	Usamljena osoba*	.503
7.	Brižna osoba	.777
8.	Zrela osoba	.815
9.	Srdačna osoba	.726
10.	Odgovorna osoba	.789

*rekodirane čestice

- Za skalu Ukupna procjena supruge

Redni broj čestice	Naziv čestice	Zasićenje faktorom
1.	Općenito sretna osoba	.758
2.	Emocionalno prilagođena osoba	.792
3.	Sebična osoba*	.432
4.	Osoba koja ima ispunjen život	.764
5.	Osoba koja će sa 65 godina biti zadovoljna svojim životom	.813
6.	Usamljena osoba*	.472
7.	Brižna osoba	.774
8.	Zrela osoba	.815
9.	Srdačna osoba	.739
10.	Odgovorna osoba	.814

*rekodirane čestice

- Za skalu Ukupna procjena kvalitete braka

Redni broj čestice	Naziv čestice	Zasićenje faktorom
1.	Koliko je vjerojatno da će Petra i Ivan imati dobar zajednički život?	.882
2.	Koliko se sretnim čini njihov brak?	.857
3.	Koliko je vjerojatno da će cijeli život ostati u braku?	.767
4.	Što mislite koliko je njihov seksualni život ispunjavajući?	.757
5.	Koliko je vjerojatno da će uživati jedno s drugim u starijoj dobi?	.895

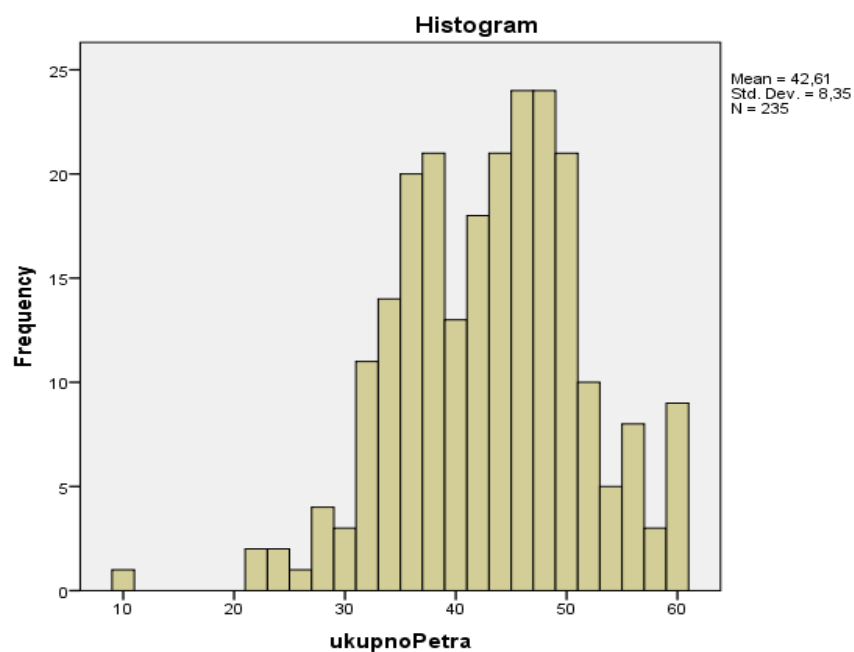
-Za Skalu općih stavova prema odluci o imanju/nemanju djece (nakon varimax rotacije)

Redni broj čestice	Naziv čestice	Zasićenje faktorima		
		1	2	3
1.	U današnjoj ekonomskoj krizi odgovornije je nemati djecu nego imati.		.646	
2.	Parovi bez djece više uživaju u vlastitom odnosu.		.759	
3.	Kada bi manje ljudi imalo djecu svijet bi imao manje problema.		.754	
4.	Ljudi bez djece imaju uzbudljiviji život.		.821	
7.	Ljudi koji nemaju djece jednako doprinose društvu kao i oni koji imaju djecu.	.381		.674
8.	Odluka o imanju ili nemanju djece je privatna stvar pojedinca.			.714
9.	Osobe koje žele ili ne žele imati djecu trebaju imati isti status u društvu.			.759
10.	Razlozi za nemanje djeteta su jednako jaki kao i oni za imanje djeteta.		.328	.509
11.	Ljudi koji ne žele djecu imaju bliske i kvalitetene odnose s drugim ljudima (roditelji, braća/sestre,prijatelji...)kao i ljudi koji žele djecu.			.652
12.	Oni koji odluče da ne žele djecu skloniji su hedonističkom načinu života.	.688		
13.	Ljudi koji ne žele djecu češće će se osjećati usamljenima.	.677		
14.	Ljudi koji ne žele djecu više su usmjereni na karijeru i stjecanje materijalnog bogatstva.	.733		
15.	Oni koji ne žele djecu promijene mišljenje kada dosegnu određenu životnu zrelost.	.657		
17.	Brakovi bez djece čine se nesretnima.	.624		.319
18.	Više je vjerojatno da će se rastati par bez djece, nego par koji ima djecu.	.565		
20.	Osobe koje odluče nemati djecu u starosti će požaliti zbog svoje odluke.	.677	.301	

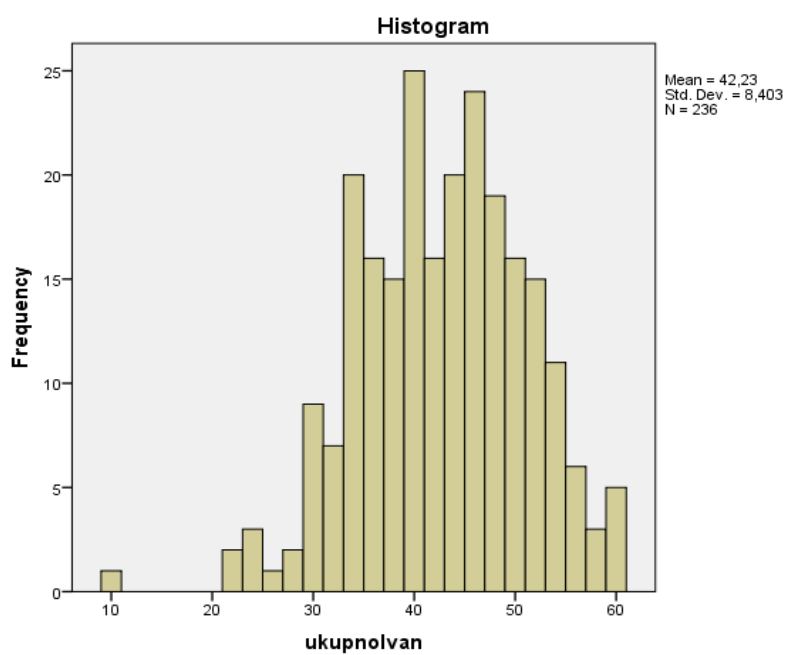
Prilog 4

Histogrami

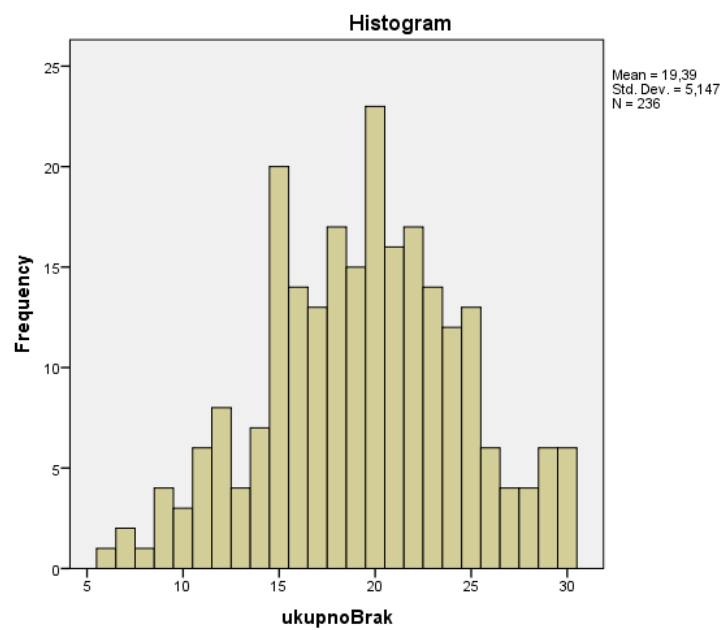
Distribucija rezultata dobivenih na skali *Ukupna procjena supruge*

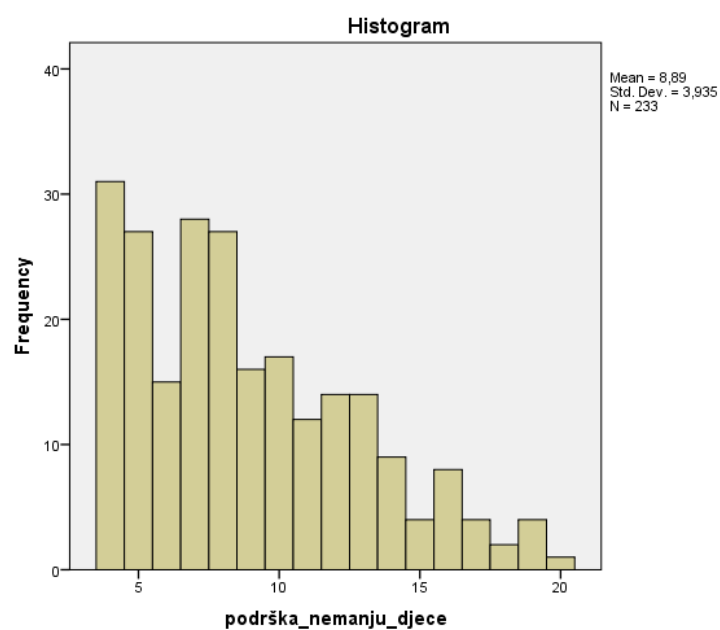
Distribucija rezultata na skali *Ukupna procjena supruga*

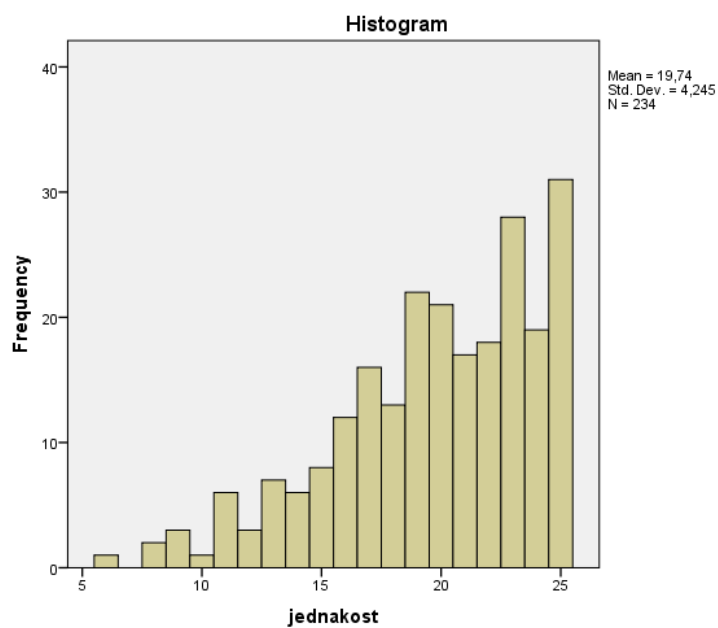
Distribucija rezultata na skali *Ukupna procjena kvalitete braka*

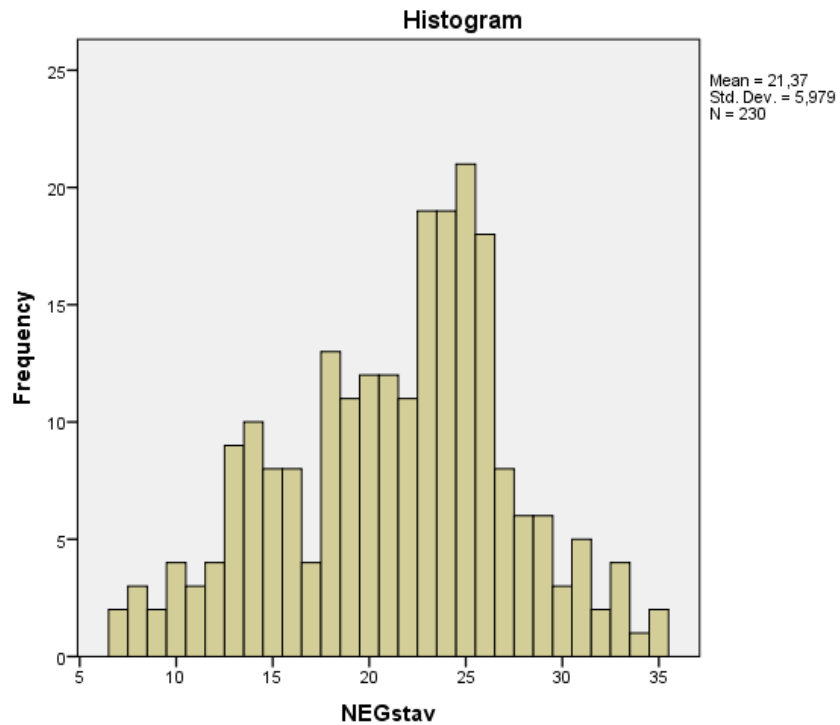
Distribucija rezultata na skali *Podrška nemanju djece*

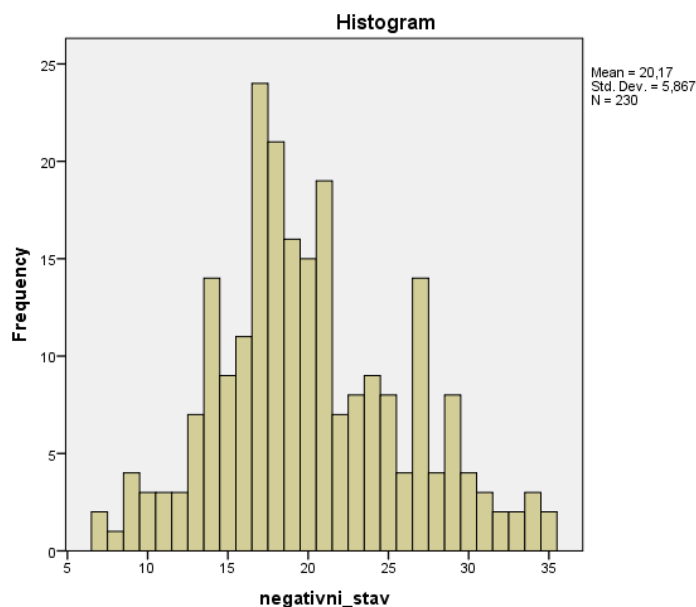
Distribucija rezultata na skali *Jednakost neovisno o odluci prema imanju/nemanju djece*

Distribucija rezultata na skali *Negativan stav prema odluci o nemanju djece*

Distribucija rezultata na skali *Negativan stav prema odluci o nemanju djece* (rekodirani podaci)

Prilog 5

Aritmetičke sredine procjena danih na pojedinim osobinama i razlike među njima testirane t-testom

- za suprugu:

Osobina za procjenu	Želi djecu M (sd)	Ne želi djecu M (sd)	t-test (df)	Značajnost
Općenito sretna osoba	4.56 (1.0)	3.97 (1.0)	4.52 (235)	.000
Emocionalno prilagođena	4.72 (.96)	4.19 (1.1)	3.93 (235)	.000
Sebična	4.63 (1.06)	3.99 (1.3)	4.15 (235)	.000
Osoba koja ima ispunjen život	4.52 (1.06)	3.78 (1.16)	5.15 (235)	.000
Osoba koja će sa 65 godina biti zadovoljna svojim životom	4.38 (1.19)	2.99 (1.4)	8.18 (235)	.000
Usamljena osoba	4.67 (1.22)	4.14 (1.22)	3.34 (233)	.001
Brižna osoba	4.59 (.98)	3.81 (1.05)	5.94 (235)	.000
Zrela osoba	4.79 (1.02)	4.20 (1.18)	4.10 (235)	.000
Srdačna osoba	4.32 (.99)	3.93 (.94)	3.06 (235)	.003
Odgovorna osoba	4.83 (1.01)	4.35 (1.12)	3.45 (235)	.001

- za supruga:

Osobina za procjenu	Želi djecu M (sd)	Ne želi djecu M (sd)	t-test (df)	Značajnost
Općenito sretna osoba	4.43 (1.11)	4.03 (1.0)	2.87 (235)	.004
Emocionalno prilagođena	4.67 (1.0)	4.16 (1.05)	3.81 (235)	.000
Sebična	4.52 (1.26)	3.89 (1.3)	3.79 (235)	.000
Osoba koja ima ispunjen život	4.43 (1.15)	3.81 (1.25)	3.97 (235)	.000
Osoba koja će sa 65 godina biti zadovoljna svojim životom	4.27 (1.32)	3.06 (1.37)	6.96 (235)	.000
Usamljena osoba	4.68 (1.22)	4.12 (1.26)	3.45 (234)	.001
Brižna osoba	4.48 (1.02)	3.74 (.95)	5.76 (235)	.000
Zrela osoba	4.87 (.98)	4.16 (1.15)	5.13 (235)	.000
Srdačna osoba	4.29 (1.01)	3.85 (.93)	3.49 (235)	.001
Odgovorna osoba	4.90 (.96)	4.20 (1.15)	5.07 (235)	.000

- za kvalitetu braka:

Pitanje za procjenu kvalitete braka	Žele djecu M (sd)	Ne žele djecu M (sd)	t-test (df)	Značajnost
Koliko je vjerojatno da će Petra i Ivan imati dobar zajednički život?	4.32 (.99)	3.73 (1.17)	4.21	.000
Koliko se sretnim čini njihov brak?	4.30 (1.09)	3.75 (1.17)	3.75	.000
Koliko je vjerojatno da će cijeli život ostati u braku?	4.02 (1.25)	3.50 (1.28)	3.15	.002
Što mislite koliko je njihov seksualni život ispunjavajući?	4.00 (1.25)	3.83 (1.29)	1.06	.290
Koliko je vjerojatno da će uživati jedno s drugim u starijoj dobi?	4.03 (1.31)	3.36 (1.31)	3.96	.000